

Domácí násilí nejen z pohledu práva

**Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky semináře o možnostech
prevence a sociálně-právní pomoci
obětem domácího násilí**

Praha, stav říjen 2004

**Autorky: Voňková J., Huňková M., Vavroňová M., Prokopová Z.
Zásadně přepracováno v roce 2004: Huňková M.**

Obsah:

Úvod	3
1. lekce: 1. Násilí v rodině a domácnosti. Domácí násilí	4
1.1 Terminologie	4
1.1.1 Terminologie užívaná v zahraničních právních úpravách a odborných pramenech	4
1.1.2 Terminologie užívaná v ČR	5
1.2 Specifika domácího násilí	6
1.3 Nejčastěji používané formy domácího násilí	9
1.4 Výskyt domácího násilí ve společnosti	10
1.5 Mýty o domácím násilí	11
2. lekce: 2. Manželství, rodina a jiné rodinné vztahy	13
2.1 Zákon o rodině	13
2.1.1 Vzájemná práva a povinnosti mezi manžely	14
2.1.2 Rozvod manželství	15
2.1.3 Svěření dítěte do výchovy jednomu z rodičů	17
2.1.4 Vyživovací povinnost	19
2.1.5 Rodičovská zodpovědnost	21
2.1.6 Zásahy do rodičovské zodpovědnosti	22
2.1.7 Zákon o rodině a trestní právo	22
2.1.8 Základ úvah o oprávnění pro vstup státních orgánů do rodin s nezletilými dětmi stížených domácím násilím	24
2.2 Sociálně-právní ochrana dítěte	25
2.3 Ekonomická nedostatečnost obětí domácího násilí. Sociální dávky.....	26
3. lekce: 3. Exkurs do občanského práva	28
3.1 Definice pojmu domácnost, osoba blízká. Pojem druh a družka.....	28
3.2 Společné jmění manželů	29
3.3 Instituty zakotvené v občanském zákoníku využitelné k ochraně obětí domácího násilí. Žaloby a předběžná opatření. Stížnost pro průtahy.....	31
3.3.1 Instituty zakotvené v občanském zákoníku využitelné k ochraně obětí domácího násilí.....	31
3.3.2 Žaloby a předběžná opatření. Stížnost pro průtahy.....	32
3.4 Poplatková povinnost. Právní zastoupení a jeho úhrada. Bezplatná právní pomoc.....	34
3.4.1 Osvobození od soudních poplatků	34
3.4.2 Právní zastoupení. Bezplatná právní pomoc.....	34
3.5 Bytová otázka obětí domácího násilí.....	35
4. lekce: 4. Další poznatky k charakteru domácího násilí. Základ práce sociálních pracovnic/pracovníků s oběťmi domácího násilí	42
4.1 Další poznatky k charakteru domácího násilí.....	42
4.1.1 Kategorie psychického násilí	42
4.1.2 Stockholmský syndrom	42
4.2 Základ práce sociálních pracovníků s oběťmi domácího násilí	43
4.2.1 Rozhovor s oběťmi domácího násilí	43
4.2.2 Bezpečnostní plán.....	43
4.2.3 Desatero pravidel pro jednání sociálních pracovníků s oběťmi domácího násilí	44
5. lekce: 5. Role policie při potírání domácího násilí. Přestupkové řízení a domácí násilí. Role trestního práva při potírání domácího násilí. Zákon o poskytování peněžité pomoci oběťmi násilí	46
5.1 Role policie při potírání domácího násilí	46
5.2 Přestupkové řízení a domácí násilí	49
5.3 Role trestního práva při potírání domácího násilí.....	52
5.3.1 Pojem násilí	52
5.3.2 Trestní právo hmotné	53
5.3.3 Trestní právo procesní	55
5.4 Zákon o poskytování peněžité pomoci oběťmi násilné trestné činnosti.....	60
6. lekce: 6. Shrnutí poznatků o domácím násilí	62
Prameny a literatura	63

Vážené dámy a pánové!

Jsme rády, že jste přijaly/-i naše pozvání k debatě o dosud nedostatečně řešeném problému násilí v českých rodinách a domácnostech.

Za posledních deset let docílily především neziskové organizace alespoň toho, že tento sociálně-patologický jev není v naší zemi zcela popírán, a že došlo k prvním pokusům o jeho legislativní zohlednění. I přes tuto snahu však náhled na problematiku násilí v rodině a domácnosti a tendence k jeho efektivnímu řešení v ČR stále ještě negativně ovlivňuje nízké a negativními stereotypy zatížené obecné povědomí o tomto jevu.

Pro úvahy na téma efektivního řešení tohoto problému je třeba uvědomit si zejména tu skutečnost, že vytyčený cíl „zhojení“ následků domácího násilí v rovině sociálních, rodinně-právních a občansko-právních vztahů představuje velice náročný a komplikovaný úkol složený z mnoha dílčích bodů. Jak totiž vyplynulo z analýzy norem práva trestního, občanského, rodinného, zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zákona o policii atd. současné právo na abnormální situace domácího násilí adekvátní reakci neposkytuje, jeho aplikací naopak často dochází k sekundární viktimizaci přímých a nepřímých obětí domácího násilí.

Zahraniční zkušenosti nám však ukazují, že efektivní řešení problému domácího násilí ze strany státu možné je. Tento způsob řešení v sobě zahrnuje ucelený navzájem propojený systém instrumentů a garancí - kriminalizací domácího násilí počínaje, přes právní ukotvení ochrany jeho obětí, finanční zastřešení organizací pomáhajících obětem eliminovat následky domácího násilí, až po ruku podanou pachatelům v podobě nejrůznějších terapeutických programů a podpůrných řešení.

Cílem těchto skript, která dostáváte v rámci semináře, je :

- ✓ Seznámit Vás s problematikou domácího násilí
- ✓ Upozornit Vás na možnosti, kterými náš právní řád v současné době dovoluje pomoci obětem domácího násilí
- ✓ Požádat Vás o nový komplexní pohled na tuto problematiku, a to zejména v zájmu obětí domácího násilí a dále v zájmu nezletilých dětí, které jsou tohoto násilí svědky.

Autorky

1. lekce

1. Násilí v rodině a domácnosti, domácí násilí

1.1 Terminologie

1.1.1 Terminologie užívaná v zahraničních právních úpravách a odborných pramenech

Jednotná terminologie pro jev na tomto semináři označovaný jako „násilí v rodině a domácnosti“ a zejména „domácí násilí“ na bázi mezinárodněprávních dokumentů, vnitrostátních zahraničních právních úprav a odborné literatury neexistuje. Příčina existence této nejednotnosti a nejasnosti ve vymezení odvisí od mnoha faktorů. Především je potřeba si uvědomit, že domácí násilí je součástí téměř všech kultur, které se od sebe různým způsobem v mnoha svých sférách odlišují. Každá definice domácího násilí tak logicky vychází ze zcela odlišné představy o povaze a příčinách tohoto problému.

V mezinárodněprávních dokumentech, vnitrostátních zahraničních právních úpravách a odborné literatuře se tak při popisu zkoumaného jevu můžeme setkat s poměrně pestrou paletou užívaných více či méně adekvátních pojmů, mezi něž patří zejména: v mezinárodněprávních dokumentech uváděné termíny - „*násilí vůči ženám*“ (violence against woman), „*rodově podmíněné násilí*“ (gendered based violence), „*zneužívání žen, manželek*“ (woman, wife abuse), „*zneužívání v partnerském vztahu*“ (spouse abuse), „*bitá žena*“ (battered woman); v krajinách s angloamerickým systémem práva zavedený pojem - „*domácí násilí*“ (domestic violence); v německy hovořících zemích vytvořený termín - „*násilí uvnitř rodinného kruhu*“ (Gewalt in der Familie, inter family violence).¹

V posledních letech převládá v demokratických společnostech světa názor, že **násilí v rodině a domácnosti představuje legitimní důvod pro vstup státu a jeho institucí do rodiny**. Důvodů pro tuto tendenci najdeme hned několik. Tolerování násilí v rodině a domácnosti jako vnitřního rodinného problému výrazně zhoršuje vztahy ve společnosti jako celku. Domácí násilí

¹ Konkrétně lze tyto termíny nalézt v těchto dokumentech (řazeno přesně sledující text): Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) - Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.); Declaration on the Elimination of Violence against Women - Deklarace OSN o odstranění násilí na ženách z roku 1993; Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. 85 z roku 1985; Rezoluce Evropského parlamentu o násilí z roku 1986; Závěrečné usnesení konference OSN o lidských právech ve Vídni z roku 1993; Platform for Action - Akční program 4. Světové konference žen OSN, konané v Pekingu v roce 1995. Další pojmy používané v mezinárodněprávních dokumentech a odborné literatuře a jejich vymezení možno najít např. v Heise, L. L. - Pintaguy, J. a Germain, A.: Násilie páchané na ženách, Skrytá ujma na zdraví, Študijný materiál vypracovaný pre Svetovú banku, první vydání, Humenné, Pro Familia, Aspekt, 1998, str. 53 a násl.; Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, Studie Bílého kruhu bezpečí, první vydání, Praha, Bílý kruh bezpečí, o.s., 2002

má potom výrazně negativní vliv na výchovu a pozdější rodinný život dětí, vyrůstajících v násilných vztazích.

Ponechání násilí v rodině bez povšimnutí neumožňuje posilování rovných vztahů mezi muži a ženami ve společnosti obecně, konzervuje pojetí muže jako neomezeného vládce rodiny. Především však oběť násilí se bez pomoci společnosti, neziskového sektoru, státu a jeho institucí neobejde, není schopná svoji situaci z ekonomických, společenských a sociálních důvodů řešit.

Některé příklady definic užívaných v zahraničních právních úpravách a odborných pramenech:

„Zásadně je možné, že násilí může vycházet od kohokoliv a směřovat ke komukoliv. Násilně se mohou chovat rodiče vůči dětem, děti vůči rodičům, mladí lidé vůči starým, staří k mladým, ženy vůči mužům, muži vůči ženám. Ale výsledky prakticky všech průzkumů, které známe z celého světa zřetelně ukazují, že převážnou většinu násilí v rodinách páchají rodiče na dětech a muži na ženách.“

(Renata Egger, pedagožka a psychoterapeutka z Rakouska, působící jako národní expertka při Radě Evropy)

„Domácím násilím je obecně rozuměno chování, které u jednoho z partnerů způsobuje strach z druhého. Prostřednictvím užití moci, kterou tento strach poskytuje, kontroluje násilný partner chování druhého. Domácí násilí může nabývat formy fyzického, sexuálního a psychologického násilí, donucené sociální izolace a ekonomické deprivace.“

(Ruhl, D.1996)

Podle definice OSN je za **násilí páchané na ženách** považován:

„každý projev rodově podmíněného násilí, který má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální nebo duševní újmu nebo utrpení ženy, včetně hrozby takovými činy, zastrahování a úmyslného omezování svobody ve veřejném, jako i v soukromém životě.“

1.1.2 Terminologie užívaná v ČR

V našem právním řádu není pojem „**domácí násilí**“ či širší pojem „**násilí v rodině a domácnosti**“ dosud definován a v současné době platné právní předpisy tyto pojmy neužívají.

My jsme na základě zkušeností pramenících z naší práce definovaly **domácí násilí** jako ***jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu.*** Přičemž **intimním vztahem** chápeme vztah rodinný, partnerský či obdobný. Pod pojem **obdobný vztah**, který vnímáme flexibilně, potom řadíme např. vztah bývalých manželů nedávno rozvedených žijících i nadále v jednom bytě. Termínem „dospělá osoba“ rozumíme osobu zletilou².

² Viz. definice podle ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, v aktuálním znění

Na základě zkušeností z praxe považujeme za vhodné a nadále budeme od sebe oddělovat termín „**násilí v rodině a domácnosti**“ od termínu „**domácí násilí**“. Rozdíl mezi obsahem těchto pojmů vnímáme zejména v osobě možných obětí, přičemž pod termín „násilí v rodině“ přiřazujeme i oběti násilí, které je páčáno v rámci rodinných vztahů na dětech. Domníváme se totiž, že násilí na dětech by vzhledem ke specifčnosti jevové stránky a dále vzhledem ke značné společenské nebezpečnosti mělo být upraveno zákonem převážně samostatně se zřetelem k potřebě zvýšené ochrany dětí.

1.2 Specifika domácího násilí

Domácí násilí je specifické zejména tím, že se odehrává „beze svědků“. Začíná velmi často nenápadně, ale opakuje se a postupně nabývá na intenzitě. To vede k tomu, že se oběť často vůbec není schopna bránit. Toto násilí pak často končí vážným zraněním a někdy i smrtí.

Domácí násilí se neomezuje pouze na jedinou epizodu. Představuje složitý **postupně se vyvíjející proces**, který má v konkrétním intimním vztahu svou historii. Platí, že počátky násilí, které vstupuje do intimního vztahu, lze jen velmi těžko odlišit od projevů nadměrné pozornosti, žárlivosti či péče. Domácí násilí vykazuje, pokud se ihned v zárodku nezastaví, sklon ke stupňování krutosti a intenzity každého následujícího útoku. Cyklus domácího násilí se pohybuje ve spirále střídajících se období relativního klidu s obdobími ataků s gradující tendencí.

V násilném vztahu se opakují tři fáze:

- **láska** (usmíření, klid, pozornosti násilného partnera k partnerce),
- **naděje** (že se to zlepší, že se násilný partner změní, vytěsnění "ošklivých" zážitků, fixace "dobrých" chvil),
- **strach** (psychický, fyzický nátlak má za cíl oběť pokořit, donutit se chovat jak si přeje násilník).

Po krátké době je oběť natolik zaskočena, že se již nedokáže bránit. V případech dlouholetého násilí se potom u oběti často projeví **posttraumatická stresová porucha** tzn. mimo jiné i naučená bezmocnost či beznaděj.

Na tomto místě považujeme za nezbytné provést rovněž odlišení pojmu **partnerská hádka (rozepře)** od pojmu **domácí násilí**. Ve své praxi jsme se totiž často setkaly s tím, že např. i rodinní terapeuti sklouzávají k chybné interpretaci násilí v rodině jako manželské rozepře (hádky, konfliktu spočívajícího v blokaci komunikace v intimním vztahu). Tyto pojmy je však třeba od sebe důsledně oddělovat. Při hádce totiž stojí proti sobě dvě přibližně rovnoprávné osoby, které si vyměňují názory, někdy křikem, někdy i za pomoci oboustranných fyzických ataků³, přičemž na konci se buď shodnou, či nikoli. **Domácí násilí** však představuje situaci zcela odlišnou. Zde násilník používá svoji moc a snaží se oběť donutit k tomu, co chce on, a to někdy i se zbraní v ruce. **Oba partneři jsou tak ve výrazně nerovnoprávném postavení**. Proti moci násilníka stojí bezmocná, ochromená oběť, která nemá prostor projevit svůj názor, protože ví, že ji čeká

³ Obecná čeština používá pro označení tohoto takto nastaveného vztahu pojem „italská domácnost“.

trest. Výsledkem domácího násilí tak není oboustranný (při rovnoprávném postavení obou stran) smluvený kompromis, ale prezentace agresora a posílení jeho moci. Rozdíl mezi hádkou a domácím násilím spočívá mimo jiné i v tom, že domácí násilí představuje zásah a narušení ve sféře základních lidských práv.

Zásadní odlišnost domácího násilí od jiných forem násilného jednání spočívá v tom, že domácí násilí **probíhá za zavřenými dveřmi, mezi dvěma osobami, které jsou spojené intimním vztahem**. To výrazně ovlivňuje nejen možnosti prevence a represe, ale i pouhé evidence. Domácí násilí se z výše uvedených důvodů velmi obtížně prokazuje a dokazuje. Jeho obětím se proto často při projednávání jejich případů před úřady nevěří, a to i v tom případě, že existují přímé důkazy, výpovědi a dokumentace policistů, zpráva lékaře a viditelné stopy násilí.

Mezi další výrazná specifika násilí v rodině a domácnosti patří i skutečnost, že **společnost se k němu staví nejednoznačně**. Zatímco např. krádež, vražda, loupež jsou chápány jako protiprávní jednání a panuje všeobecný souhlas s trestem (podle průzkumů veřejného mínění zhruba 80 % občanů trvale požaduje přísnější postihy kriminality než je současný právní i faktický stav). V případech domácího násilí je to jiné. I na vraždu, která je výsledkem dlouhodobé násilí muže na ženě v partnerském vztahu je pohlíženo částí společnosti jako na vyprovokovanou. Časté jsou reakce typu: „kdo ví, jak to bylo“, „vyprovokovala ho“ atd. Dokladem je tzv. Protivínský případ, kdy násilný partner zastřelil zasahující policisty, které zavolala napadená žena. Partner se po vraždách policistů zastřelil. Vina za smrt policistů však byla „veřejným míněním“ přičtena agresorem napadené ženě.

Mezi specifika domácího násilí patří i skutečnost, že **jeho zdroje a příčiny jsou podmíněny více faktory, ačkoli ty jsou samozřejmě v každém případě individualizovány**.

Svoji roli zde hraje:

- Uvedený **lhotejný či dokonce schvalující postoj společnosti**, její genderová úroveň, tedy konkrétně to zda v ní převažuje názor, že muž je hlava rodiny, má právo vše rozhodovat, ovlivňovat, vlastní ženu atd., existující faktické nerovnoprávné postavení žen i přes proklamovanou rovnost před zákonem s ve společnosti. Mýty o domácím násilí ve společnosti (ženám se násilí líbí).
- Mezi příčiny patří i **zdánlivá nepostižitelnost domácího násilí**, relativní nemožnost státu a jeho institucí zasáhnout do rodiny, dále obtížné dokazování a tím i odsouzení brutálních případů domácího násilí.
- **Vliv rodinné výchovy a nejbližšího okolí**, ve kterém se násilník pohyboval (dětství prožité v rodině, kde se násilí vyskytovalo, pohlavní zneužití v dětství, identifikace s násilnými vzory, dominantní otec, dominantní matka). V této souvislosti je třeba zmínit i vliv násilí v původní rodině oběti. Ženy, které vyrůstaly s otcem-tyranem, se často ztotožňují s rolí oběti. Hledají chybu v sobě, považují násilí ve vztahu za normální atd.
- **Osobnostní charakteristiky** agresora, zejména sklony k agresivitě, neschopnost jinak řešit problémy než násilím, sklon k alkoholismu, přítomnost rysů nazývaných akcentovaná osobnost (psychopatie). Mezi další příčiny patří potřeba nadměrné realizace

vlastní osoby, potřeba kontroly, narcistické sklony, pocity méněcennosti, které se vytěšňují násilím a podřízením si partnera, netolerantnost atd.

- **Sociální vlivy** působící na násilníka např. sociální nedostatek, neúspěch v zaměstnání, či jeho ztráta, pocit vykořenění atd.

K určitým specifickým domácím násilím patří i faktické **nerovné postavení oběti a násilníka**, a to včetně jejich postavení před zákonem, jakkoli mají formálně zakotvena stejná práva i povinnosti.

Jedna z nejznámějších odbornic na problematiku traumatu Judith Lewis Herman často zdůrazňuje, že „...*pro lidi je podstatně snadnější se identifikovat s pachatelem domácího násilí než s obětí, protože oběť je bezmocná...*“.

Bezmocnost je jeden s nejsilnějších pocitů, který u obětí domácího násilí převládá. Oběti domácího násilí pod vlivem tohoto pocitu často v kontaktu se svým sociálním okolím reagují hodnoceno očima nezajímavých osob neadekvátně - např. útočnou reakcí, obviňováním, hysterickými projevy, pláčem. Tyto způsoby komunikace, jim téměř okamžitě odejmají podporu či sympatie těch, na které se obracejí o pomoc. Navíc pro oběť domácího násilí v traumatu je typický sklon nechtěně komplikovat řešení jejich problému všem těm, kteří se jí snaží pomoci. Mnohdy je úporná snaha obětí domácího násilí najít pomoc, pochopení, získat důvěru, provázena metodou pokusu manipulativně vtáhnout pomáhající do svého problému (jsou schopny např. své advokátce telefonovat pětkrát za noc s tím, že si vzpomněly na důležitou skutečnost k jejich případu). S těmito reakcemi a specifiky projevů chování obětí domácího násilí, však musí všichni, kdo se s domácím násilím v rámci svého profesního zaměření setkají, počítat. Jejich nezvládnutí a přičtení oběti domácího násilí k tíži rovná se profesnímu selhání a nikoli negativu na straně obětí domácího násilí.

Realitou je dále i fakt, že se **oběť domácího násilí, která se rozhodne tento svůj problém řešit, ocitá ve velmi obtížné situaci**. Jak už jsme uvedli, často jí nevěří ani její sociální okolí, ani instituce, na které se s žádostí o pomoc se svou situací obrátila. Oběť domácího násilí jedná mnohdy pod vlivem traumatu, reaguje nepřiměřeně situacím a v převážné většině případů se nachází i v trvalém finančním nedostatku, bez vyřešené bytové otázky. Oběť domácího násilí potom, co se rozhodla svůj problém zveřejnit, většinou nejčastěji vyžaduje rychlou pomoc zvenčí, která však v českých podmínkách není podle jejích představ fakticky vůbec realizovatelná.

Oběť domácího násilí ve většině případů nedisponuje ani dostatkem finančních prostředků k tomu, aby si mohla platit kvalitní právní zastoupení. Narozdíl od násilníka, který vládne podstatně lepším finančním zázemím a nemusí se denně starat o děti, se tak oběť domácího násilí musí před soudem často hájit sama. Násilník naopak často využívá služeb špičkových právníků, má čas shromažďovat či připravovat si další a další „důkazy“, navíc jeho hlavním motivem a hnací silou je svoji oběť i tímto způsobem pokořit, zničit, což mu dodává sílu k mnohdy velmi bizarním krokům (násilný partner např. často vyvíjí enormní tlak na příslušné orgány a organizace zainteresované na řešení případu, vyhrožuje stížnostmi, medializací, konexemi, píše trestní oznámení, žaloby pro podjatost, eventuálně uplácí atd.). Soudní proces mezi

obětí domácího násilí a jejím agresorem je tak často v konečném důsledku jen pokračováním týrání oběti.

Domácí násilí je, jak již bylo řečeno, specifický problém, který vyžaduje specifická řešení. Oběť se především neobejde bez pomoci z vnějšku. Stát má právo a povinnost vstoupit do rodiny, kde se vyskytuje násilí. Na tomto závěru, který je totožný se zahraničními zkušenostmi a legislativní praxí (Rakousko, SRN, Švédsko, USA, Kanada atd.) se shodují prakticky všechny státní i nestátní organizace v ČR, s výjimkou ultrakonzervativních náboženských společností.

1.3 Nejčastější používané formy domácího násilí :

- **Fyzické násilí** - zahrnuje strkání, fackování, bití pěstmi, tahání za vlasy, pálení, kopání, smýkání, ohrožování zbraní, nožem, házení předměty, demolice bytu atd. Tato forma násilí se však může projevit i jako násilí proti oblíbenému domácímu zvířeti, v tomto případě bývá míněna agresorem jako varování oběti, co ji může potkat.
- **Psychické násilí** - zahrnuje citové a slovní týrání, zesměšňování na veřejnosti, shazování. Oběti domácího násilí se často svěřují s tím, že jim agresori vyhrožují, že je dostanou do „blázince“, podsouvají jim, že jsou duševně nemocné, neschopné, hloupé, tlusté, atd. Násilníci také neustále vzbuzují u svých obětí strach, kontrolují ji, pronásledují. Mezi prostředky nátlaku patří např. i buzení v noci, odpírání spánku, „výslechy“, odpírání potravy atd. Násilný partner si také často vynucuje poslušnost od oběti vyhrůzkami, že si „něco udělá“ což bude ovšem jedinečnou vinou oběti a jejího chování. Patří sem i vyhrožování, že partnerku zabije, „vždy si ji najde, zničí její rodinu“, vyhrožování fyzickým násilím, zastrašování zbraní, zveřejněním nějakých nepříjemných faktů a informací (např. intimních fotografií, které by mohly poškodit pověst), ovlivňování dětí, rozkazování, co má či nemá oběť konat.
- **Sociální násilí** - má za cíl oběť především izolovat. To znamená např. zákaz styku s rodinou, přáteli, zablokování telefonu, zamykání, izolování. Izolace zahrnuje činnosti, které mají oběti zabránit v kontaktech s jejím okolím, nejbližší rodinou. Je jí znemožňováno mít přátele, známí a příbuzní jsou odrazováni od návštěv rodiny, ve které se vyskytuje násilí. Oběti je znemožňováno, aby chodila do zaměstnání. K metodám izolace patří i kontroly „vhodnosti“ jednání a chování či telefonů. Izolace posiluje závislost oběti na násilníkovi.
- **Ekonomické násilí** - zahrnuje především zamezení oběti možnosti disponovat finančními prostředky, či je legálně získat (např. práci, kterou chce vykonávat).

- Sexuální násilí - zahrnuje všechny sexuální činy, které jsou na obětech vynucovány, které podstupují nedobrovolně či s nechutí.

1.4 Výskyt domácího násilí ve společnosti

Od sedmdesátých let jsou na různých místech světa realizovány mnohé výzkumy a šetření orientovaná na domácí násilí. V současné době tak máme k dispozici již poměrně velké množství empirických údajů, které problém domácího násilí popisují a dále specifikují.

Podle publikace *Domestic Violence against Women and Girls* (vydané UNICEF v roce 2000) například Kanada udává 29% žen, které se setkaly s násilím, Švýcarsko udává 20%, Velká Británie 29%, USA 28%.

V České republice dosud chybí reprezentativní výzkum, který by na potřebné odborné úrovni domácí násilí postihl v celé jeho šíři a jeho výskyt tak přesně zmapoval. Údaje o specifikách některých druhů domácího násilí dokonce chybí úplně (jedná se např. o násilí na seniorech v rámci intimních vztahů, násilí v lesbických či homosexuálních párech, násilí na tělesně či mentálně handicapovaných členech společnosti v intimních vztazích apod.). **Nejdokonaleji bylo v ČR zatím zkoumáno domácí násilí na ženách.**

Z posledního reprezentativního výzkumu prováděného na území ČR vyplynulo, že cca **38 % žen v České republice se stalo někdy v průběhu svého života obětí domácího násilí ze strany svého partnera**. Zkušenost s fyzickou formou domácího násilí potom zmínilo 20 % až 25 % českých žen.⁴

Z výzkumů, které obrátily svoji pozornost zejména směrem k **monitoringu názorů a postojů obyvatel**, je potom třeba zmínit především **reprezentativní výzkum realizovaný agenturou STEM** pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris, a. s., v roce 2001, který se zaměřil na zjišťování postojů a názorů obyvatel na domácí násilí a jeho oběti. Z tohoto výzkumu mimo jiné vyplynulo, že 61% obyvatel ČR zná případy domácího násilí z doslechu, 26 % zná případy domácího násilí přímo (zažili je buď jako oběť nebo jako přímý svědek), přičemž 97 % z obětí domácího násilí jsou ženy a 3 % obětí jsou muži. 29 % obyvatel ČR si myslí, že domácí násilí má společnost spíše tolerovat, protože se jedná o záležitost, kterou si rodiny vyřeší samy. 47

⁴ Jedná se o součást **Mezinárodního výzkumu násilí na ženách** (International Violence Against Women Survey, jehož cílem je získání kvalitních a spolehlivých informací v problematice násilí na ženách ve více než 20 zemích světa. Koncepte projektu je společným dílem UNICRI (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute), HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control) a Statistics Canada. Projekt je koordinován prostřednictvím realizačního týmu (International Project Team), jehož členy jsou zástupci výše zmíněných tří organizací. Koordinátorka projektu pro ČR je Mgr. Simona Pikálková (pikalkova@uiv.cz). Institucionálně jsou řešiteli grantu Filozofická fakulta UK a Sociologický ústav AV ČR. Více informací v Pikálková, S.: *Mezinárodní výzkum násilí na ženách: k prvním výsledkům šetření v České republice*, Sociologický ústav AV ČR, 2004

% obyvatel ČR by váhalo s poskytnutím pomoci, kdyby slyšeli zoufalý křik a pláč od sousedů.⁵

1.5 Mýty o domácím násilí

Cíl kapitoly: *uvědomění si mýtů o domácím násilí, i jejich dlouhodobý vliv na práci každého profesionála, který s oběťmi a pachatelí domácího násilí pracuje.*

Mezi nejčtenější mýty o domácím násilí patří:

- **Domácí násilí není běžné, týká se malého počtu rodin.**
S domácím násilím má zkušenost v průměru 40% žen v populaci (při zjišťování přesnosti tohoto čísla závisí především na tom, jak je v rámci výzkumu definována jeho závažnost, formy týrání a jak konkrétně jsou dotazy formulovány např. bylo prokázáno, že používání kriminologických termínů v dotaznících na domácí násilí snižuje ochotu dotazovaných odpovídat). Ženy tvoří 90-97% jeho obětí, děti jsou svědky násilí ve více jak v 70%.
- **Své partnerky bijí jen muži bez vzdělání.**
Násilné partnery nacházíme ve všech společenských skupinách. Nelze říci, že je výsadou lidí „nekulturních, nevzdělaných“. Výskyt domácího násilí je prakticky stejný u vysokoškoláků jako u lidí se základním vzděláním. Naopak čím vyšší je vzdělání agresora, tím jsou metody násilí rafinovanější a důkazy obtížněji registrovatelné.
- **Domácí násilí jsou často jen drobné hádky, tzv. „italská manželství“ možná s fackou, která se ale srovná. Nedochozí k nějakým brutálním zraněním.**
K domácímu násilí dochází záměrně a opakovaně. Kromě psychického teroru (vyhrožování, ponižování, odpírání potravy či spánku), který výrazně poznamenává psychiku oběti je jedním z jeho nejčastějších projevů surové bití, které často končí vážným zraněním s celoživotními následky či dokonce smrtí. V souvztažnosti na naši praxi evidujeme u obětí domácího násilí především otřesy mozku, vyražené zuby, zlomeniny končetin, prasklé ušní bubínky, porušenou páteř.
- **Příčinou domácího násilí je především alkoholismus partnera.**
Alkohol funguje často jako spouštěcí prvek, nikoli prvotní příčina domácího násilí. K násilí dochází i v rodinách, kde se alkohol vůbec nekonzumuje. Alkohol, však často slouží násilným partnerům k ospravedlnění svých útoků „...střízlivý bych to nikdy neudělal...“.

⁵ Desatero o domácím násilí. Shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro BKB a Philip Morris ČR, a.s., STEM pro BKB a PM ČR, květen 2001; více o tomto výzkumu např. na www.domacinasili.cz

- **Za domácí násilí si mohou ženy samy, muže totiž provokují.**
Nejrozšířenější mýtus o domácím násilí v naší společnosti. „Partnerka mě k násilí vyprovokovala“, tvrdí násilní partneři, přičemž jako impuls a onu provokaci označují cokoli, co je právě napadne. Od málo nebo příliš ohřáté večeře, jinou volbu TV programu nebo to, že ještě nespí děti. **Skutečná příčina násilí však leží jinde - nejčastěji ve snaze ovládat partnerku, kontrolovat svoje okolí.** Žádné jednání oběti nemůže být omluvou pro její fyzické napadení, za psychický teror na ní páchaný. V této souvislosti je třeba uvědomit si, že domácí násilníci vystupují agresivně výhradně ke své oběti, s níž jsou spojeni intimním vztahem, téměř nikdy by je nenapadlo řešit podobným způsobem např. konflikty v zaměstnání, společnosti obecně.
- **Ženy mají domácí násilí ve vztahu rády**
Druhý nejčastěji rozšířený mýtus, navíc výrazně podporovaný porno průmyslem. Žádná oběť domácího násilí však netouží jako po formě soužití, aby byla tlučena, ponižována, psychicky deptána. Skutečně žádná z obětí domácího násilí, kterou jsme během výkonu své praxe potkaly, nikdy nevypověděla, že má násilí ve vztahu ráda, vždy naopak vyjádřily přání s násilím ve vztahu skoncovat. Pozor rovněž na skutečnost, že záliba v masochistických praktikách u určitého procenta obyvatelstva nerovná se domácí násilí už z pojmového hlediska, neboť takový člověk z vlastní vůle a chtění násilné jednání vyžaduje, není mu nepříjemné a nehodlá s ním skoncovat.
- **Ženy si vše vymýšlejí, aby získaly výhody po rozvodu např. byt.**
Skutečnost je ale taková, že řešení bytové otázky je jedním ze zásadních problémů právní nápravy následků domácího násilí, přičemž v naprosto majoritním procentu případů jsou to právě oběti domácího násilí, kdo společný byt opouští a odchází do mnohem skromnějších poměrů. Soudní jednání o získání práva ke společnému bytu se potom vlečou neúměrně dlouho a výsledek pro oběť domácího násilí nebývá pozitivní jen z toho důvodu, že byla týrána, tato skutečnost totiž soud velmi často vůbec nezajímá. Navíc skryté domácí násilí vysoko převyšuje nahlášené případy.
- **Domácí násilí nemůže být tak strašné, jinak by partnerka od násilníka rychle odešla.**
Žena neodchází od partnera, který ji týrá z řady důvodů. Především chce zachovat dětem úplnou rodinu. K partnerovi má stále citový vztah, jeho jednání omlouvá a hledá chyby u sebe. Vina za týrání je jí navíc podsouvána ze všech stran. Mezi důvody, proč oběť neodejde, však patří i strach. Násilníci totiž svým obětem často vyhrožují zabitím, pokud je opustí (a celosvětové zkušenosti potvrzují, že často také tak i činí), dále tím, že je připraví o děti, dostanou na psychiatrii atd. Stranou pozornosti nemohou zůstat ani ekonomické důvody. Např. žena, která nesměla roky jít do zaměstnání (eventuelně byla na mateřské dovolené, nebo jí partner zabavoval veškeré finance, které vydělala atd.), nemá potřebné finanční prostředky k tomu, aby se mohla i s dětmi osamostatnit a nemá většinou ani příbuzné ochotné jí v její

situaci pomoci (buď se s nimi musela pod tlakem partnera rozejít nebo jí tato vážnost situace nevěří, eventuálně podlehl výhrůžkám ze strany jejího partnera) má jen velmi málo alternativ k řešení vzniklé situace. Většinou se pouze může pokusit odejít do specializovaných azylových zařízení, kterých je však v ČR katastrofální nedostatek. Naděje na získání vlastního bytu je pro ni menší než mizivá. Pro oběť dlouhodobého intenzivního domácího násilí je obtížné i obstarat si zaměstnání. Proto, aby takové ženě zůstaly nezletilé děti v péči, však musí velmi rychle doložit, že je schopná se o ně mimo jiné i ekonomicky postarat.

Nakonec podnět zamyšlení - myslíte si, že má být nějakým způsobem omezen nebo dokonce zakázán styk rodiče, který se dopouští násilí na druhém rodiči, s jejich nezletilými dětmi?

Zákon hovoří jednoznačně. Dokud nedojde alespoň k předběžnému soudnímu rozhodnutí, komu jsou děti svěřeny do péče, a posléze k rozvodu, mají oba rodiče stejné právo děti vychovávat, vidět a stýkat se nimi. Fakt, že jeden z rodičů před několika dny zbil druhého rodiče těchto dětí tak, že tento má zlomenou ruku, žebra a dále např. otřes mozku, před jejich očima, na posuzování této otázky v praxi nehraje roli. Jak s oblibou tvrdí čeští soudci a soudkyně, posuzovány v tomto případě přece nejsou partnerské, ale rodičovské kvality daných aktérů. Dále se zkuste zamyslet nad tím, jestli je pro děti z rodin, kde se objevilo a eskaluje domácí násilí tak, že jeho oběť ve snaze zachránit svůj život a často i život svých dětí musí prchat do azylového zařízení, optimální, aby pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dítěte okamžitě agresivnímu rodiči zjišťovaly adresu, kde se děti se svým druhým rodičem nacházejí a nutily tuto oběť domácího násilí s poukazem na zájem dítěte, aby se s člověkem, který jí málem připravil o život, kontaktovala a dále se chovala jakoby se nic násilného nestalo? Je toto jednání přínosem pro vývoj dětí, jejich psychiku a jejich následný vlastní život v páru?

2. Lekce

2. Manželství, rodina a jiné rodinné vztahy

2.1 Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o rodině“)

Základní ustanovení o manželství a rodině jsou zakotvena v Listině základních práv a svobod (např. rodina je pod zvláštní ochranou zákona, dětem a mladistvým se zaručuje zvláštní ochrana, zvláštní péče je zaručena těhotné ženě). Klíčovým předpisem z oblasti rodinného práva je potom zákon o rodině.

Tento zákon upravuje zejména otázky vzniku a zániku manželství; vzájemných práv a povinností mezi manžely, vztahu mezi rodiči a dětmi; problematiku náhradní rodinné péče a otázky výživného.

Neupravuje však vztahy druha a družky a vztahy osob stejného pohlaví spojených mezi sebou intimním vztahem.

Zajímavé je, že v zákoně o rodině nenalzáme definici pojmu „rodina“, i když s tímto termínem ve svých ustanoveních nejednou operuje⁶ a tento zákon ani nepokládá rodinu za specifický subjekt právních vztahů. Jinými slovy řečeno rodina podle zákona o rodině subjektem právních vztahů sama o sobě není, jako subjekty právních vztahů vystupují pouze její jednotliví členové.

Rodinně-právní vztahy představují specifický typ společenských vztahů v rámci soukromého práva. Řada ustanovení v zákoně o rodině má charakter imperfektních tedy nevynutitelných právních norem.

Základní rodinně-právní otázky, které musí většina obětí domácího násilí řešit, jsou otázky vzájemných práv a povinností v manželství a v případě odchodu ze vztahu s násilníkem potom i otázky spojené s rozvodem a dále otázky spojené s úpravou rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem.

2.1.1 Vzájemná práva a povinnosti mezi manželi

Legální definici pojmu manželství obsahuje § 1 zákona o rodině, podle něhož je hlavním účelem manželství založení rodiny a výchova dětí.

Podle ustanovení § 18 zákona o rodině mají muž a žena v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. I když toto ustanovení zní jako pouhá právní proklamace, může svého konkrétního významu nabýt např. v rámci rozhodování soudu o tom, komu bude nezletilé dítě svěřeno do péče pro dobu po rozvodu.⁷

Podle ustanovení § 19 jsou oba manželé povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Požadavek, aby manželé měli stejnou životní úroveň, je zdůvodněn jejich stejným postavením v manželství, v rodině a společnosti a vyplývá i z jejich stejných práv a povinností. Třebaže manželé opatřují potřeby rodiny podle svých schopností a možností, které nemusí být a zpravidla nejsou stejné, podílejí se stejnou měrou na hospodářském výsledku své činnosti a mají proto také **právo na stejnou životní úroveň**.⁸ Z tohoto práva se potom odvíjí i nárok na výživné mezi manžely tehdy, když je pravidlo práva na stejnou životní úroveň porušeno.

Podle ustanovení § 19 odst. 2 zákona o rodině může být poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti. V případě, že

⁶ Srovnej např. ustanovení § 1, § 19 odst. 1, § 20, § 21 odst 2 a další zákona o rodině

⁷ Podle ustanovení § 26 zákona o rodině bere v soud mimo jiné v úvahu, kdo o dítě pečoval a dbal o jeho rozvoj.

⁸ Srovnej zhodnocení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 1977, sp. zn. Cpj 36/77, publikované v SbRc. pod č. 3/1978

jeden z manželů nesplní svoji **povinnost hradit náklady společné domácnosti**, rozhodne na návrh druhého soud (§ 19 odst. 3 zákona o rodině). U mnoha případů domácího násilí byla právě povinnost hradit náklady společné domácnosti ze strany násilníka porušena, avšak z pohledu praxe vnímám jako velmi problematické, aby oběť domácího násilí za situace, kdy s agresorem žije a ten ji permanentně týrá, po něm vymáhala prostřednictvím soudu nějaké finanční plnění. Avšak jsou určité případy, kdy týraná žena odchází na krátký čas ze společného bytu např. do azylového domu, aby si odpočinula a v klidu srovnala své priority, avšak s úmyslem nepřerušit vedení a trvání společné domácnosti s násilníkem. Často se stává se, že v tento moment přestane násilník např. hradit služby spojené s užíváním bytu apod., proto je zde namísto žalovat na povinnost hradit náklady společné domácnosti, přičemž na tento typ podání lze s úspěchem navázat i návrh na předběžné opatření např. právě na povinnost agresora uhradit náklady spojené s užíváním bytu (ustanovení § 74 až 78a občanského soudního řádu).

Další z práv, které bývá u rodin postižených domácím násilím hojně porušováno je **právo společného rozhodování manželů o záležitostech rodiny**. V případě, že se manželé na podstatných věcech nedohodnou, jsou oprávněni v souladu s ustanovením § 20 zákona o rodině obrátit se s návrhem na rozhodnutí o této otázce na soud.

V běžných záležitostech mají manželé právo jeden druhého zastupovat. Jednání jednoho manžela při obstarávání běžných záležitostí zavazuje oba manžele společně a nerozdílně. To mimo jiné znamená i to, že v jiných než běžných věcech nemá jeden z manželů právo bez vědomí druhého či dokonce proti jeho vůli vstupovat do závazků. Pakliže se např. stane, že jeden z manželů např. připraví rodinu bez vědomí druhého o celý majetek, nejedná se o „běžnou věc“ a předmětný závazek se tak s poukazem na ustanovení § 21 zákona o rodině vztahuje výhradně na toho manžela, který jej uzavřel.

Ustanovení § 21 odst. 3 zákona o rodině potom umožňuje i vyloučení automatického vzniku závazku oběma manželům na základě jednání jednoho z nich výslovným upozorněním třetí straně. Toto ustanovení přichází v uplatnění zejména tehdy, kdy jsou partneři již v rozvodovém řízení a jejich vztahy jsou tak většinou značně vyhrocené. V případech obětí domácího násilí má postup podle tohoto ustanovení velký smysl, neboť chrání jeho oběť zejména před zásahy agresora do práv ke společnému majetku.

2.1.2 Rozvod manželství

Manželství zaniká právně dvěma způsoby - smrtí či prohlášením jednoho z manželů za mrtvého a nebo jeho soudním rozvodem.

Většina obětí domácího násilí, s nimiž jsme se ve své praxi setkaly, žila bohužel v tom omylu, že rozvodem manželství jejich problémy skončí, avšak právě opak tohoto byl pravdou. Agresor totiž od momentu rozhodnutí oběti opustit vztah svou snahu o získání moci nad ní ještě více prohloubil. U oběti domácího násilí ve zvláště intenzivní formě navíc po opuštění vztahu nastoupil psychický stav plný hlubokého smutku. Tyto oběti najednou nevěděly, jak mají v normálním životě žít, léty týrání byly koncentrovány na

jedinou životní strategií, eliminovat násilí, pro nic jiného neměly ve svém životě prostor, po odchodu od agresora tak nastoupil v jejich životě stav určitého vakuu.

Pakliže se jsou manželé schopni na vypořádání svých záležitostí dohodnou přichází v úvahu tzv. nesporný rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (ustanovení § 24a zákona o rodině), což však většinou ve vztazích mezi obětí a domácím násilníkem není možné a tak přichází do úvahy tzv. rozvod sporný se zjišťováním příčin rozvratu (ustanovení § 24 zákona o rodině) eventuelně tzv. rozvod ztížený (ustanovení § 24b zákona o rodině).

Manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může do jednoho měsíce po právní moci rozhodnutí o rozvodu oznámit matričnímu úřadu, že přijímá opět své dřívější příjmení, popřípadě že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího (ustanovení § 29 zákona o rodině).

Tzv. nesporný rozvod

Aby se manželé vyhnuli zbytečným průtahům a nepříjemnostem obecně z rozvodového řízení plynoucích podává jeden z nich za připojení se druhého manžela návrh na rozvod tzv. zkrácenu cestou. Podmínkou pro takový rozvod je, že manželství trvalo alespoň jeden rok za současného naplnění podmínky nežití spolu min. po dobu 6 měsíců.

Tento druh rozvodu předpokládá, že manželé uzavřou mezi sebou písemné smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, o právu a povinnosti společného bydlení, příp. o úpravě vyživovací povinnosti mezi sebou navzájem a ty potom s úředním ověřením podpisů předloží soudu.

Ještě za trvání manželství musí manželé dohodou, kterou následně schválí soud v opatrovnickém řízení (řízení v souladu s ustanovením § 176 občanského soudního řádu), rovněž upravit poměry k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

Dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu nelze manželství vůbec rozvést.

Soud může spojit v jedno řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem před rozvodem a po rozvodu (ustanovení § 112 občanského soudního řádu).

Tzv. rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

V případech soužití obětí domácího násilí s agresorem je tento způsob rozvodu nejčastějším řešením dlouhodobých problémů v jejich manželství.

Soud rozvede manželství na návrh jednoho z manželů rozvede tehdy, jestliže je toto manželství hluboce a trvale rozvráceno a nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Soud provádí důkaz tvrzení o rozvratu zpravidla výsledkem účastníků. Mnohdy však tento výsledek bývá pro oběť domácího násilí velmi nepříjemný. Několikrát jsme dokonce zažily situaci, kdy agresor při ústním jednání ve věci rozvodu manželství přímo před očima rozhodující soudkyně fyzicky napadl svoji manželku.

Je-li to alespoň trochu možné doporučujeme svým klientkám uvádět v návrhu na rozvod jako příčinu rozvratu násilí. Pokud jsou totiž tyto skutečnosti zaneseny v odůvodnění rozsudku o rozvodu manželství, lze jej posléze použít jako důkaz např. v řízení o zrušení společného práva nájmu bytu a určení výhradního nájemce (podle § 705 občanského zákoníku).

Tzv. ztížený rozvod

Přichází do úvahy za situace, kdy druhý manžel s rozvodem nesouhlasí a prokáže, že on sám se převážně na rozvratu manželství nepodílel, a že by mu byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma. V takovém případě, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, soud návrhu na rozvod druhého manžela nevyhoví.

Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství za současného naplnění předpokladu stanoveného ustanovením § 24 zákona o rodině (manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití a není-li to v rozporu se zájmem nezletilých dětí daným zvláštními důvody) rozvede.

2.1.3 Svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů

Podle ustanovení § 26 zákona o rodině upraví soud ještě před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

Pokud jsou oba rodiče způsobilí vychovávat dítě, mají-li o jeho výchovu zájem, je-li to v zájmu dítěte a lépe tak budou zajištěny jeho potřeby může soud svěřit dítě **do společné případně střídavé péče** (§ 26 odst. 2 zákona o rodině).

Domníváme se však, že v případech domácího násilí nelze o svěření dítěte do střídavé péče vůbec uvažovat. Atmosféra násilí, která by takovým rozhodnutím byla dále přiživena nese negativní odraz na psychice nezletilého dítěte a předává mu pro budoucnost patologické vzorce chování.

Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především **zájem dítěte** s ohledem na jeho osobnost, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti se zřetelem na životní poměry rodičů.

Při rozhodování o svěření dítěte do péče některého z rodičů bere soud v úvahu i **právo dítěte vyjádřit vlastní názor** (ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině). Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého duševního a sociálního vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby. Má rovněž právo být slyšeno v každém řízení, v němž se o takých záležitostech rozhoduje.

Soud dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče na

pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, k výchovným schopnostem toho, kterého rodiče, jeho zodpovědnosti, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné včetně bytových poměrů. Soud rovněž bere vždy do úvahy, kdo kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

V této souvislosti je třeba podotknout, že v naprosté většině případů v praxi má agresor tendence zneužívat svých rodičovských práv proti své týrané oběti.

Domníváme se, že v případech rozhodování o výchově a výživě nezletilých dětí, kdy otec těchto nezletilých dětí fyzicky týral jejich matku, by mělo být vždy nařízeno provedení znaleckého posudku na posouzení výchovné způsobilosti.

Bylo prokázáno, že mediace v případech domácího násilí není vhodná⁹, předpokladem úspěšné mediace je totiž shodný cíl obou zúčastněných stran, a to dohodnout se na výsledku, v případech domácího násilí má však agresor cíl od tohoto odlišný – zvítězit nad obětí. Výsledkem takového jednání potom není oboustranně akceptovatelný kompromis, ale jednostranně vynucená a pod hrozbou násilí za strany násilníka uplatněná povinnost. Bohužel jediným řešením intenzivního domácího násilí za současného stavu společenského a právního naladění ve společnosti je pro oběť domácího násilí její důsledná fyzická i právní separace agresora zahrnující mimo jiné i rozvod.

I když je dítě svěřeno do péče oběti domácího násilí, má jeho druhý rodič právo na styk s takovým dítětem. Bohužel většina agresorů si toto právo v praxi vykládá tak, že mu dává právo stýkat se svou obětí. Je až komické, že podle našich zkušeností v praxi 90% násilníků na otázku, jak by si představovali styk se svým nezletilým dítětem, odpovídá, že vyžadují styk s nezletilým dítětem každý den ve svém bytě vždy za přítomnosti matky. Svým bytem přitom označují byt, ke kterému jim svědčí s obětí společné právo. Následně uzavřou své úvahy, že oni se vlastně rozvádět nechťejí a umožní proto matce, aby se do jeho bytu mohla vrátit to vše s poukazem na zájem dítěte.

Dohoda o styku rodičů s nezletilým dítětem schválení soudem nepotřebuje. V souladu s ustanovením § 27 odst. 2 zákona o rodině, však soud styk rodičů s nezletilým dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné se považuje za změnu poměrů, která vyžaduje nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

Ustanovení § 27 odst. 3 zákona o rodině dává možnost, je-li to nutné v zájmu dítěte, styk s dítětem omezit či zakázat. Soud může upravit rovněž styk dítěte s prarodiči a sourozenci. V praxi však k omezení (a už vůbec ne k zakázaní) styku domácího násilníka s nezletilým dítětem nedochází. Odůvodnění takových rozhodnutí zní, že se otec dopouštěl násilí výhradně na matce nezletilého dítěte, což však nijak nesnižuje jeho otcovské kvality.

⁹ Podrobněji R. Logar Mediace - pro a proti In: Piata žena, Aspekty násilia páchaného na ženách, Aspekt, Bratislava 2001, str. 79-84

My však zastáváme názor, že člověk dopouštějící se násilí na svém intimním partnerovi je výchovně indisponován a zatěžuje dítě proti jeho zájmu negativními vzory a stereotypy v chování pro budoucnost.

Podle ustanovení § 28 zákona o rodině změní-li se poměry, může soud změnit i **bez návrhu** rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.

2.1.4 Vyživovací povinnost

Zákon o rodině zná tyto **druhy vyživovací povinnosti**:

- **vyživovací povinnost rodičů a dětí** (podle ustanovení §85 a 87 zákona o rodině)
- vyživovací povinnost mezi osvojencem a osvojitelem (podle ustanovení §63 zákona o rodině)
- vyživovací povinnost mezi příbuznými v pokolením přímém (podle ustanovení §88 zákona o rodině)
- **vyživovací povinnost mezi manžely** (podle ustanovení §91 zákona o rodině)
- **příspěvek na výživu rozvedeného manžela** (podle ustanovení §92 zákona o rodině)
- příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (podle ustanovení § 95 zákona o rodině).

Vedle žaloby o výživné lze domáhat také **vydání předběžného opatření** v této otázce (§ 74 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších změn a doplňků), je-li zde naléhavá potřeba upravit poměry mezi účastníky před samotným rozhodnutím ve věci.

Ustanovení § 96 až 103 zákona o rodině upravuje **společná ustanovení pro všechny kategorie výživného**. Mimo jiné stanoví i zásadu pro určování výživného, a to povinnost soudu přihlídnout k odůvodněným potřebám oprávněného, jakož i k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.

Výživné však nelze přiznat, jestliže by toto bylo v rozporu s dobrými mravy.

Vyživovací povinnost rodičů k dětem

Nežijí-li rodiče spolu, je třeba v rámci rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů vždy **upravit rozsah vyživovací povinnosti druhého rodiče**. Rodiče jsou povinni plnit vůči dětem vyživovací povinnost do té doby, dokud nejsou schopny samy se žít. Dítě má právo podílet se na životní úrovni rodičů. (§ 85 zákona o rodině). Podle ustanovení § 99 zákona o rodině může soud při změně poměrů změnit dohody a soudní rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě i bez návrhu. Dojde-li k zrušení nebo snížení tohoto výživného za minulou dobu, spotřebované výživné se nevrací. V případě, že

se nejedná o výživné pro nezletilé děti, může dojít ke změně nebo zrušení pouze na návrh.

Rodič, který nemá příjem ze závislé činnosti je soudu povinen prokázat své příjmy a pokud tak neučiní platí nevyvratitelná právní domněnka, že průměrný měsíční příjem tohoto rodiče činí 15- násobek životního minima. Proti pohledávkám na výživné pro nezletilé děti není přípustné započtení ani dohodou. Výživné pro nezletilé dítě lze přiznat i za dobu tří let zpětně ode dne zahájení soudního řízení. Právo na výživné se nepromlčuje.

Je třeba zdůraznit, že zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti k dítěti.

Zde je třeba dále upozornit na to, že sociální odbor městského úřadu (§ 5 zák. č. 482/1999 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších změn a předpisů) na žádost rodiče, se kterým žije dítě ve společné domácnosti, poskytuje **příspěvek na výživu dítěte**. Podmínkou je pravomocné rozhodnutí soudu o výši výživného a skutečnost, že povinná osoba nežijící s dítětem v domácnosti vyživovací povinnost neplní. Příspěvek se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem.

V této souvislosti zdůraznit, že děti domácích násilníků jsou mnohem častěji než ostatní ohroženy chudobou a společenskou perzekucí ze strany svých vrstevníků z důvodu, že se významně svým chováním i zjevem od ostatních liší. Mezi dospívající mládeží se traduje diskriminující označení takovýchto dětí pojmem „sociál“.

Vyživovací povinnost dětí k rodičům vzniká přímo ze zákona, ale předchází jí vyživovací povinnost mezi manžely.

Vyživovací povinnost mezi manžely

Manželé mají k sobě navzájem vyživovací povinnost, která vzniká uzavřením manželství. Pro trvání vyživovací povinnosti není rozhodující, zda manželé žijí společně či odděleně (ustanovení § 91 zákona o rodině). Pokud jeden z manželů neplní vyživovací povinnost dobrovolně, soud na návrh druhého manžela výživné určí, přičemž se přihlíží k péči o společnou domácnost a k tomu, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná.

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely

Rovněž **po rozvodu** má rozvedený manžel, který není schopen se sám živit, právo požadovat, aby mu bývalý manžel přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů (§92 zákona o rodině).

Pokud se však prokáže, že se manžel, který žádá o výživné, na rozvratu manželství převážně nepodílel a rozvodem mu byla způsobena závažná újma, může mu soud přiznat **výživné ve stejném rozsahu**, jako je vyživovací povinnost mezi manžely, avšak nejdéle na dobu 3 let po rozvodu. Takový nárok však lze přiznat pouze při sporném rozvodu. Právo na toto výživné však zanikne, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství

nebo povinný manžel zemře. Rovněž poskytnutí jednorázové částky na základě písemné smlouvy způsobuje zánik tohoto práva.

2. 1. 5 Rodičovská zodpovědnost

Základ právní úpravy vztahů mezi rodiči a nezletilými dětmi představuje institut rodičovské zodpovědnosti.

V souladu s ustanovením § 38 odst. 1 zákona o rodině je rodičovská zodpovědnost vnímána jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj; při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění.

Rodičovská zodpovědnost náleží ze zákona oběma rodičům. Oba rodiče jsou povinni při výkonu těchto práv důsledně chránit zájmy dítěte a mohou užít přiměřených výchovných prostředků ovšem tak, aby nebyla a dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

S odkazem na tento komplex práv v praxi domácí násilníci okamžitě potom, co jejich oběť i s nezletilými dětmi z násilného vztahu odejde, podniknou pátrání. Ve snaze zjistit současnou adresu své oběti, nutí orgán sociálně-právní ochrany dítěte místo úkrytu oběti prozradit, což tento většinou i učiní. My se však domníváme, že se v takovém případě jedná o porušení práva na tělesnou integritu oběti domácího násilí podle čl. 7 Listiny základních práv a svobod. Každé naší klientce radíme, aby ještě před svým útekem od násilníka eventuelně ihned potom podala návrh na předběžné opatření na předběžné odevzdání dítěte do své výchovy.

Stran kolize povinností uložených pracovním orgánu sociálně-právní ochrany dítěte zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v aktuálním znění, prošetřit oznámení násilníka, že matka neplní řádně výkon rodičovské zodpovědnosti, o dítě řádně nepečuje a snahy neprozradit adresu skrytého azylového domu, se nám v praxi osvědčil ten postup, že do azylového domu se skrytou adresou dochází k provedení šetření a adresu tohoto zařízení zná výhradně jedna jediná pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, která provádí dožádaná šetření ve všech předmětných případech. Do svého spisu potom zanáší údaj „utajený pobyt“. Jak totiž vyplynulo z šetření, v žádném předpise povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dítěte uvést adresu jeho pobytu v případě, že existuje podezření, že jeho rodič narušuje jeho řádný vývoj, výslovně stanovena není.

Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.

Pokud dochází k porušování či zanedbávání povinností vyplývajících z institutu rodičovské zodpovědnosti nebo ke zneužívání těchto práv, **může soud** do této rodičovské zodpovědnosti **zasáhnout**.

Pokud osobní život a chování rodiče je v rozporu s obecně uznávanými normami, může to být důvodem pro zákaz styku takového rodiče s dítětem, pokud je to v zájmu dítěte.

Rodiče zastupují dítě při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé. Avšak v případě, že jde o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí těchto rodičů toto zastupování nezletilých dětí rodiči není možné.

Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.

2.1.6 Zásahy do rodičovské zodpovědnosti

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte může soud, neučiní-li tak orgán sociálně právní ochrany dětí, učinit v souladu s ustanovením § 43 zákona o rodině tato opatření:

- napomenutí nezletilého nebo jeho rodiče, eventuelně i třetí osoby,
- vyslovení dohledu nad nezletilým nebo jeho rodiči v případě závažnějšího zanedbání výchovy dítěte,
- uložení omezení, která se přímo týkají nezletilého s cílem zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu.

Ustanovení § 44 odst. 1 zákona o rodině potom upravuje **pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti**. Toto opatření přichází v úvahu tehdy, existuje-li na straně jednoho rodiče závažná **překážka objektivního charakteru**, která mu ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání, a vyžaduje-li to zájem dítěte. Výkon práv a povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti přechází v takovém případě na druhého rodiče.

Ustanovení § 44 odst. 2 zákona o rodině ukotvuje **omezení rodičovské zodpovědnosti**. Toto opatření vychází z existence subjektivní překážky na straně jednoho případně obou rodičů. Soud omezí rodičovskou zodpovědnost tomu z rodičů, který **nevykonává řádně povinnosti z této zodpovědnosti vyplývající a vyžaduje-li to zájem dítěte**. Přitom konkrétně vymezí práva a povinnosti, na které se toto omezení vztahuje. Základním bodem v tomto úvahovém kontextu zůstává v této práci již několikrát zmiňovaná otázka definice „zájmu dítěte“ v případě, že na něj výchovně působí osoba, která se chová agresivně v rámci svého partnerského života, čemuž je dítě většinou přítomno.

K faktickému omezení rodičovské zodpovědnosti však dochází také např. zákazem styku s dítětem, nařízením ústavní výchovy, umístěním do pěstounské péče nebo výchovy jiného občana.

Ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině ustanovuje **zbavení rodičovské zodpovědnosti**. Soud zbaví rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti, zneužívá-li ji nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává. Musí se jednat však o tak značný stupeň ohrožení dítěte, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte a ochrana práv dítěte převažuje v tuto chvíli nad základními právy rodičů, a to i ve smyslu lidských práv.

2.1.7 Zákon o rodině a trestní právo

Ochrana rodiny a mládeže je zakotvena zejména v těchto základních mezinárodních dokumentech a úmluvách:

- v Čl. 16 - Všeobecné deklarace lidských práv

- v Čl. 23 - Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhl.č. 120/1976 Sb.)
- v Čl.12 - Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (vyhl. č. 209/1992 Sb.)
- v Úmluvě o právech dítěte (vyhl.č. 141/1991 Sb.)
- v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhl.č. 62/1987 Sb.).

Čl. 32 - Listiny základních práv a svobod - potom vymezuje, že rodičovství a rodina jsou v ČR pod ochranou zákona.

V rámci trestního práva je poskytována zvláštní ochrana nezletilým dětem v ČR zejména prostřednictvím ustanovení nacházejících se v Hlavě VI. pod názvem „Trestné činy proti rodině a mládeži“ zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v aktuálním znění (dále jen „trestní zákon“).

Mezi zde zahrnuté skutkové podstaty využitelné v boji proti domácímu násilí patří uvést např. trestný čin **zanedbání povinné výživy** (§ 213 trestního zákona), jehož objektem je nárok na výživu nezletilého nebo nezaopatřeného dítěte. Dlužno podotknout, že *„materiální nouzí pro neplnění vyživovací povinnosti druhým rodičem je v ČR vystaveno minimálně 20 tisíc dětí.“*¹⁰ Toto číslo nám totiž označuje počet dětí, kterým je podle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v aktuálním znění /dále jen „zákon o sociální potřebnosti“/ vyplácen příspěvek na výživu.

V rodinách, kde je přítomno domácí násilí, dochází velice často i k páchání trestného činu **týrání svěřené osoby** (§ 215 trestního zákona). Tento trestný čin je spáchán tehdy, pociťovala-li jeho oběť jednání pachatele jako těžké příkoří, přičemž není bezpodmínečně nutné, aby jeho následkem vznikla škoda na zdraví. Jako osoby svěřené se označují nezletilé děti či osoby nesvéprávné. Každá osoba, která se o týrání osoby svěřené hodnověrným způsobem dozví, je povinna podle ustanovení § 167 trestního zákona tento trestný čin přezkazit a dále podle § 168 trestního zákona tento trestný čin oznámit, jinak se sama trestného činu dopouští. Avšak na tomto místě se patří podotknout, že k indiciím naznačujícím týrání nezletilých dětí jsou v ČR často lhostejni např. i lékaři a učitelé těchto dětí.

U mnoha případů rozvratu v rodinách ohrožených domácím násilím není respektováno ani pravomocné rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů. Toto jednání je v trestním zákoně kvalifikováno jako **trestný čin únosu** podle § 216 trestního zákona. O únos však nejde tehdy, jestliže rodič - byť i za použití násilí - odejme dítě druhému rodiči v době, kdy soud ještě o svěřeni nezletilého dítěte do péče právoplatně nerozhodl.

Proti **maření výkonu úředního rozhodnutí**, který nastává v rámci sledované otázky za situace, kdy soud o výchově dítěte již rozhodl, ale rodič, u něhož se dítě fakticky nachází, ho odmítá vydat, je nutno postupovat nejdříve podle občanskoprávních ustanovení týkajících se výkonu rozhodnutí (ustanovení § 272 a 273 občanského soudního řádu) a teprve pokud tato cesta selže, nastupuje trestní odpovědnost za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 trestního zákona.

Podle našeho názoru lze využít k ochraně nezletilých dětí nacházejících se v rodinách ohrožených domácím násilím rovněž trestný čin **ohrožování mravní výchovy mládeže** podle ustanovení § 217 trestního

¹⁰ Statistika Ministerstva práce a soc.věcí ČR za rok 1999

zákona. Skutkovou podstatu tohoto trestného činu totiž naplňuje jednání pachatele, které má za následek - vydání nebezpečí zpustnutí nezletilého dítěte, neboť toto dítě si „osvojí jiné škodlivé návyky, zájmy nebo sklony ...“. Jak bylo řečeno již výše, děti, které vyrůstají v prostředí ponižování a agrese, si do svého budoucího života odnášejí nezdravé modely chování. Většinou nejsou schopny normální sociální komunikace a případné nezdary nebo mezilidské konflikty mají tendence řešit tak, jak byly naučeny, tedy za pomoci agrese proti lidem nebo věcem.

2. 1. 8 Základ úvah o oprávnění pro vstup státních orgánů do rodin s nezletilými dětmi postižených domácím násilím

Počet nezletilých dětí, které jsou svědky domácího násilí je alarmující. Výzkum STEM v roce 2001 konstatoval, že v 84% domácností, kde dochází k domácímu násilí žijí děti. V 64% jsou přímými svědky násilí mezi partnery. Trpí tak stejně, jako by samy byly týrány. Během dětství trpí úzkostmi, nespavostí, zvýšenou bázlivostí nebo naopak agresivitou, zaostalostí. Zvyšuje se také pravděpodobnost, že se chlapci budou ve svých partnerských vztazích dopouštět násilí a dívky se stávat oběťmi. Děti z rodin kde se vyskytuje domácí násilí se naučí akceptovat, že domácí násilí je jediným legitimním prostředkem disciplíny, že ti co vás milují vás bijí.

Násilí v rodinách poškozuje děti na celý život více než všechna genetická poškození obecně.

V situacích domácího násilí dochází k porušení nebo ohrožení nejméně dvou ze čtyř základních práv dítěte, tak jak byla formulována v mluvě o právech dítěte: práva na přežití, práva na rozvoj, práva na ochranu, práva na participaci.

WHO (Světová zdravotnická organizace) považuje pouhou přítomnost dítěte u domácího násilí za jeho psychické týrání.

Zdravotnická komise Rady Evropy formulovala takzvaný **syndrom CAN** - tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Syndrom CAN je multifaktorální společenský jev, mnohem širší než je trestně právní pojetí špatného zacházení s dětmi.

Syndrom CAN je členěn na tělesné týrání, pohlavní zneužívání, psychické týrání (duševní a citové), zanedbávání, tedy pasivní týrání, podávání alkoholu, drog, léků, systémové týrání.

Syndrom CAN je tedy jakákoliv nenáhodná, vědomá či nevědomá aktivita rodiče, vychovatele, nebo jiné osoby vůči dítěti v dané společnosti nepřijatelná nebo odmítaná, která poškozuje tělesný, duševní i společenský vývoj dítěte, popřípadě způsobuje smrt.

Jak už bylo uvedeno výše nejkrajnější ochranu dítěti poskytuje v ČR trestní právo, v případech domácího násilí je však tato cesta v praxi využívaná jen málo. **Zanedbávání dětí** není v České republice potom sledováno vůbec.

Odhalení domácího násilí v rodině, kde vyrůstá nezletilé dítě, většinou nevyvolává za následek ani žádné omezení agresora na jeho rodičovských právech k tomuto nezletilému dítěti. Mezi zainteresovanými osobami a

institucemi totiž zatím převládá názor, že domácí násilí páchané otcem nezletilých dětí na jejich matce, nemá žádný vliv na posouzení jeho rodičovských kvalit.

2. 2 Sociálně-právní ochrana dítěte

Přímou souvislost s ustanoveními zákona o rodině má již výše zmiňovaný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v aktuálním znění (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“).

Tento zákon rozumí pod pojmem sociálně-právní ochrana dítěte zejména:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je v souladu s ustanovením § 5 citovaného zákona zájem a blaho dítěte.

Sociálně-právní ochrana se podle ustanovení § 6 zákona sociálně-právní ochraně dětí zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, **neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti**; které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy; které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití; které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte; **na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.**

Ochranu v souladu s citovaným zákonem poskytují dítěti obce, obce s rozšířenou působností, krajské úřady a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

Orgány sociálně právní ochrany jsou mimo jiné i povinny oznámit orgánům činným v trestním řízení skutečnosti nasvědčující tomu, že byl na dítěti spáchán trestný čin a na žádost soudu či správnímu úřadu poskytnout údaje potřebné pro občanskoprávní či správní řízení.

Zaměstnanci těchto orgánů mají právo v souvislosti s plněním úkolů podle tohoto zákona navštěvovat dítě a rodinu v místě, kde žije, zjišťovat ve školském či zdravotnickém zařízení, jak rodiče o dítě pečují. Přitom jsou oprávněni, je-li to potřeba pro účely ochrany práv dítěte, pořídit obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje.

Jak vyplývá z výše uvedeného **spadají do péče orgánu sociálně-právní ochrany zejména děti, jejichž výchova je vážně narušena nebo ohrožena**. Domníváme se, že v situaci, kdy dítě vyrůstá v atmosféře fyzického či enormního psychického násilí je jeho výchova narušena vždy. Domácí násilí je totiž jevem, který má tendenci přenosu z generace na generaci.

Zásadní role orgánu sociálně-právní ochrany dítěte v případech domácího násilí se proto podle našeho názoru odehrává zejména při neshodě spolu nežijících rodičů o podstatných věcech týkajících se dítěte a při dále při úpravě poměrů k takovým dětem.

Domníváme se, že orgán sociálně-právní ochrany dítěte by neměl tolerovat či bagatelizovat existenci násilí v rodině dítěte.

Svým klientkám radíme, aby požádaly (v souladu s ustanovením § 9 zákona o sociálně-právní ochraně dětí) v případech domácího násilí orgán sociálně-právní ochrany dětí o pomoc a radu. Orgán sociálně-právní ochrany dítěte si může například vyžádat k posouzení situace dítěte i posudek psychologa nebo psychiatra.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí má však mimo jiné i možnost podat v případech existence domácího násilí v rodině návrh soudu na vyslovení zákazu styku násilnického otce s dítětem.

Podle ustanovení § 8 zákona o sociálně-právní ochraně dětí má právo požádat orgán sociálně-právní ochrany dítěte o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv i dítě samo.

2. 3 Ekonomická nedostatečnost obětí domácího násilí, sociální dávky

Ekonomická nedostatečnost patří k jednomu z nejčtenějších problémů, s nimiž se oběti domácího násilí musí potýkat. Jedná se zejména o kategorii žen s nezletilými dětmi, jejichž otec neplní vyživovací povinnost, ženy na rodičovské dovolené, nezaměstnané nebo i ženy žijící v manželství, v němž však jejich manžel neplní vůči nim vyživovací povinnost. Žádnou výjimkou nejsou ani vztahy, kde otec rodiny (gambler, alkoholik či patologický lakomec) zabavuje téměř veškeré rodinné finance na uspokojování výhradně vlastních potřeb. V současné době pro nás již není nikterak překvapující, setkáme-li se ve své praxi s ženou na rodičovské dovolené (obětí domácího násilí), která např. po dobu půl roku přijímá z potravin pouze mléko a občas pečivo, protože na jiné potraviny jí potom, co nakrmí děti, nezůstanou žádné finanční prostředky, příjem jejího partnera (otce jejích dětí), s nímž sdílí společnou domácnost, přitom dosahuje výše 25.000,-Kč čistého. Jediným skutečně efektivním řešením vzniklé situace za současného stavu pro tuto ženu je podle našeho názoru její fyzická a právní separace od agresora, která zahrnuje rozvod a rozdělení společné domácnosti.

V určitých specifických případech je možné pro oběť domácího násilí žádat o některou z dávek sociálního zabezpečení.

Základním předpisem pro **hmotné zabezpečení** ze strany státu je **zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu**, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o životním minimu“).

Životní minimum tvoří částky, které se považují za potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a nákladů na domácnost občana nebo občanů při společném posuzování osob. Tyto částky jsou odstupňovány v závislosti na věku¹¹.

Od zákona o životním minimu - lépe řečeno od koeficientů v něm stanovených - se potom odvíjí nároky na dávky a výši těchto dávek i podle dalších zákonů ze sociální oblasti.

Jedním z těchto zákonů je i **zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře**, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o státní sociální podpoře“), podle něž jsou poskytovány sociální dávky, z nichž čtyři jsou poskytovány v závislosti na výši příjmů (jedná se o přídavek na dítě, sociální příspěvek, příspěvek na bydlení, příspěvek na dopravu) zbylých pět dávek na výši příjmů není vázáno tzn. nárok na ně má každý bez toho, jakou výši finančních prostředků disponuje (jedná se o rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky péčovské péče, porodné, pohřebné).

Nárok na dávku státní sociální podpory podle tohoto zákona má jen ta fyzická osoba, která je na území ČR hlášená k trvalému pobytu.

U dávek, které jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu, musí být podmínka pro přiznání dávky stanovená v zákoně splněna u všech osob, které jsou pro účely tohoto zákona s oprávněnou osobou společně posuzovány. Pro přiznání většiny těchto dávek se potom vychází z předpokladu, že rodina¹² společně žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby. V praxi tak toto ustanovení pro oběti domácího násilí přináší ten důsledek, že např. žena, která má v péči celodenně nezletilé dítě a jejíž výhradní měsíční příjem je pouze cca 2.500,- Kč rodičovského příspěvku, která utekla před tyranským manželem do azylového domu se skrytou adresou, nemá nárok na poskytnutí předmětných jmenovaných dávek podle výše citovaného zákona.

Avšak pověřený státní orgán má v souladu s ustanovením § 7 odst. 7 zákona o státní sociální podpoře možnost udělovat z této zásady **výjimky** a to tehdy pokud se jednoznačně prokáže, že zákonem vytvořený předpoklad společného soužití neodpovídá skutečnosti. Jako předpoklad pro udělení této výjimky je stanoveno, aby spolu osoby společně posuzované tři měsíce prokazatelně nežily.

Poskytování sociální ochrany občanům, jejichž příjmy nezaviněně nedosahují životního minima nebo jejichž nezbytné náklady na uspokojování životních potřeb jsou odůvodněně vyšší upravuje zákon **č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti**, v aktuálním znění (dále jen „zákon o sociální potřebnosti“).

Sociálně potřebným je označen ten občan, jestliže jeho příjem nedosahuje částek životního minima a nemůže si tento příjem vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů zvýšit vlastním přičiněním, a to zejména prací. Zákon umožňuje uznat občana za sociálně potřebného i tehdy, jsou-li jeho příjmy vyšší než částky životního minima,

¹¹ Konkrétní výše životního minima je obsažena v nařízení vlády č. 333/2001 Sb., kterým se zvyšují částky životního minima

¹² Podle ustanovení § 7 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře se za rodinu podle tohoto zákona považuje, není-li dále stanoveno jinak, oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba.

avšak pokud nezbytné náklady na uspokojování jeho životních potřeb jsou odůvodněně vyšší (např. zdravotní důvody u invalidních osob).

Podle ustanovení § 4 zákona o sociální potřebnosti lze přiznat **sociální dávku k zabezpečení výživy a ostatních základních potřeb k zajištění nezbytných nákladů na domácnost**. Tato může být poskytnuta jednorázově i opakovaně.

Podle § 5 zákona o sociální potřebnosti lze poskytnout **příspěvek na výživu dítěte**. Tato dávka je určena sociálně potřebnému nezaopatřenému dítěti, ke kterému povinná osoba nežijící s dítětem ve společné domácnosti neplní vyživovací povinnost stanovenou jí rozhodnutím soudu, popř. vyživovací povinnost plní, ale v nižší než stanovené výši. Podmínky sociální potřebnosti, však musí spolu s dítětem splňovat i všechny společně posuzované osoby. Příspěvek na výživu se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem. Za příjem dítěte se považuje poměrná část příjmu připadajícího na jednoho člena domácnosti ze všech společně posuzovaných osob.

Příspěvek na výživu má vždy přednost před poskytnutím dávky v souladu s ustanovením § 4 zákona o sociální potřebnosti.

3. lekce

3. Exkurs do občanského práva

3.1 Definice pojmu domácnost, osoba blízká. Pojem druh a družka.

Převážná většina obětí domácího násilí vytváří z pohledu občanského práva hmotného s násilníkem tzv. **společnou domácnost**.

Podle ustanovení § 115 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „občanský zákoník“) představují **domácnost** nejméně dvě fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují své potřeby (příčemž obě tyto podmínky musí být naplněny kumulativně). Není přitom rozhodné, jestli se jedná o osoby blízké. Výrazem společného žití se rozumí převážně bydlení v tomtéž bytě, které je trvalé. Znakem společné domácnosti přitom není přihlášení se na adresu tohoto bytu podle předpisů o evidenci obyvatelstva¹³. V případě domácnosti jde o trvalé spotřební společenství. Přitom není potřeba, aby všichni příslušníci domácnosti přispívali na společné potřeby pouze finančně (např. žena v domácnosti přispívá na úhradu společných potřeb prací na výchově dětí, prací v domácnosti atd.).

Zruší-li manželé nebo jeden z nich společnou domácnost, nemá to pochopitelně vliv na existenci manželství, či společného jmění manželů a naopak rozvod manželství sám o sobě neznamená konec existence společné domácnosti.

¹³ Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel) v aktuálním znění.

Za **osoby blízké** je možno ve smyslu ustanovení § 116 občanského zákoníku pokládat příbuzné v řadě přímé, sourozence a manžela, jiné osoby v poměru rodinném nebo v poměru obdobném rodinnému se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Zákon tedy stanovil dvě kategorie osob blízkých jednak ty, které se stávají blízkými osobami již na základě příbuzenského nebo manželského poměru bez dalšího (příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel); a dále ty, které se blízkými osobami stávají až na základě určitých fakticky existujících vzájemných vazeb, přičemž zda u těchto osob půjde o vztah mezi osobami blízkými se posuzuje vždy s charakterem na individuální okolnosti daného případu. Domníváme se, že pod kategorií osob blízkých (a konečně i pod kategorií osob žijících ve společné domácnosti) lze zahrnout i osoby stejného pohlaví navzájem spojené partnerským vztahem, neboť vzájemné emoční zaujetí mezi nimi je natolik silné, že by újmu způsobenou jedné z těchto osob pociťovala druhá jako újmu vlastní. Na druhé straně je podle našeho názoru sporné za osobu blízkou považovat týranou družku tyranského druha ukrytou před agresorem někde v bezpečí azylového domu, přející si jedině, aby tento agresor z jejího života zmizel.

Definice pojmu **druh/družka** v českém právním řádu vůbec obsažena není. Soužití muže a ženy bez uzavření manželství není v právu ani komplexně upraveno. Mezi druhem a družkou ze zákona nevzniká žádné majetkové společenství podobné institutu společného jmění manželů. I když spolu tedy partneři žijí ve faktickém dlouhodobém svazku, nabývají majetek v zásadě každý do svého výlučného vlastnictví a s předmětem svého individuálního vlastnictví mohou samozřejmě samostatně disponovat. Druh a družka se mohou stát podílovými spoluvlastníky určité věci, kdy jejich podíl následně vyjadřuje míru, jakou se podílejí na právech a povinnostech ke společné věci. Vyživovací povinnost mezi druhem a družkou není výslovně regulována právní úpravou. Společné uspokojování potřeb a faktické, dobrovolné poskytování výživného obvykle v partnerském soužití existuje, aniž by toto však bylo uloženo zákonem. Občanský zákoník neupravuje ani vzájemné dědické nároky druha a družky. Tito mohou být za splnění zákonem definovaných podmínek pokládáni pouze za tzv. osoby spolu žijící a mohou po sobě navzájem dědit ve druhé nebo třetí dědické skupině (ustanovení § 474 a 475 občanského zákoníku).¹⁴

3.2 Společné jmění manželů

Komplex majetkových vztahů mezi manžely nese název „**společné jmění manželů**“. Ztělesňuje v sobě princip v zásadě rovného postavení mezi manžely. Do jeho rámce v souladu s ustanovením § 143 odst. 1 písm. občanského zákoníku patří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství (*s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy*

¹⁴ Více např. Z. Gregorová, Z. Králíčková: Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy č. 5, ročník 1998, str. 209-214

slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věci vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka) a dále závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství (s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého). Pokud se stane jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

Smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu **mohou manželé rozsah společného jmění manželů rozšířit nebo zúžit**, přičemž předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Dále mohou manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu **vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství**, obdobně mohou své vztahy upravit muž a žena, kteří hodlají uzavřít manželství. Vůči jiné osobě se mohou manželé na obsah takových smluv odvolávat jen v případě, je-li jim znám.

Formou notářského zápisu lze dokonce upravit správu společného jmění manželů i správu budoucího společného jmění manželů odchylně od úpravy zákonné samozřejmě se zřetelem k obecným kogentním předpisům (ustanovení § 147 občanského zákoníku).

Podle ustanovení § 145 odst. 2 občanského zákoníku je právní úkon jednoho manžela neplatný v případě, že se správou majetku ve společném jmění manželů nad rámec správy obvyklé, nedal druhý manžel souhlas.

Majetek ve společném jmění manželů jde použít **k podnikání** jednoho z manželů, jen pokud k tomu druhý z manželů udělí **souhlas**. Tento souhlas je třeba udělit vždy při prvním použití majetku.

Na návrh jednoho z manželů ze závažných důvodů může soud společné jmění manželů zúžit až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti (ustanovení § 148 odst. 1 občanského zákoníku). Posouzení závažných důvodů se vždy odvíjí od konkrétních okolností každého případu. Závažným důvodem, pro který soud může na návrh některého z manželů společné jmění manželů zúžit, může být i domácí násilí. Konkrétně se může jednat například o situaci, kdy agresor zabavuje veškeré finanční prostředky rodiny pro svoji potřebu, rozprodává její movitý majetek a tyto výnosy používá k hraní na automatech apod.

Na návrh jednoho z manželů soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem v obchodní společnosti.

Společné jmění manželů **zaniká** až zánikem manželství. Nezaniká tedy zánikem společné domácnosti. Základní zásadou pro vypořádání společného jmění manželů je princip stejné velikosti podílů (ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku), ovšem v konkrétním případě je brán zřetel i na další zásady (ustanovení § 149 odst. 3 občanského zákoníku). Významným hlediskem, k němuž soud přihledne při vypořádání společného jmění manželů, jsou **zájmy a potřeby nezletilých dětí** (tzn. který z manželů má po

zániku společného jmění manželů nezletilé děti ve své výchově). Dalšími kritérii, k nimž se při vypořádání společného jmění manželů přihlíží, jsou **péče o rodinu** a zásluhy o nabytí a udržení společných věcí. V rámci tohoto jsou nepochybně zahrnuty i takové okolnosti, jako alkoholismus či agresivní chování jednoho z manželů vůči členům společné domácnosti.

Vypořádání společného jmění manželů je možné třemi způsoby (ustanovení § 150 občanského zákoníku):

- dohodou o vypořádání společného jmění manželů, pro niž je stanovena obligatorně písemná forma,
- nedojde-li k vypořádání dohodou, provede jej na návrh některého z manželů soud,
- nebo nedojde-li do tří let od zániku manželství k jeho vypořádání, uplatní se fikce vypořádání. Ohledně nemovitých věcí platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví bývalých manželů, a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

3. 3 Instituty zakotvené v občanském zákoníku využitelné k ochraně obětí domácího násilí. Žaloby a předběžná opatření. Stížnost pro průtahy.

3. 3. 1 Instituty zakotvené v občanském zákoníku využitelné k ochraně obětí domácího násilí.

V ČR neexistuje speciální zákon na ochranu obětí domácího násilí, jako je tomu např. v Německu a Rakousku.

Teoretickou možnost prevence domácího násilí může poskytnout §5 občanského zákoníku, který upravuje předběžnou ochranu orgánem státní správy, došlo-li k takzvanému **zásahu do pokojného stavu**. Ten může zásah zakázat nebo uložit, aby byl obnoven předešlý stav. Občanský zákoník při úpravě této specifické občansko právní ochrany vychází z toho, že orgány státní správy znají lépe místní poměry. U případů domácího násilí může jít zejména o rušení pokojného užívání bytu (hlasité hádky atd.) nebo o situaci, kdy jeden z manželů vymění druhému zámek u dveří (brání druhému v užívání bytu). Tímto předběžným zásahem příslušného orgánu státní správy není dotčeno právo domáhat se ochrany u soudu.

Další z teoretických možností ochrany obětí domácího násilí vede podle našeho mínění přes ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku. Podle tohoto ustanovení nesmí výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s **dobrými mravy**.

Nezvyklý, avšak nikoli nemožný, prostředek ochrany společnosti před domácím násilím představuje možnost žalovat na požadavek zdržení se obtěžujícího chování prostřednictvím ustanovení určených **k ochraně osobnosti** (§ 13 občanského zákoníku). Tímto návrhem se lze domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti a aby byly odstraněny následky těchto zásahů. Touto cestou by za určitých okolností bylo možno vysoudit i finanční kompenzaci pro oběti domácího násilí.

3. 3. 2 Žaloby a předběžná opatření, stížnost pro průtahy

Základním předpisem občanského práva procesního je zákon č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu, v aktuálním znění (dále jen „občanský soudní řád“), který upravuje, zjednodušeně řečeno, pravidla, jakým způsobem se lze domáhat svého práva.

Oběť může podat v civilním řízení řádnou **žalobu** a dále může podat **návrh na předběžné opatření**.

Na tomto místě je třeba podotknout, že téměř veškerá mnohdy velmi vysilující iniciativa leží v civilním procesu výhradně na oběti domácího násilí, která nese důkazní břemeno tzn. je na ní, aby svá tvrzení prokázala. Mnoho z občanskoprávních možností, které jsou obětí domácího násilí teoreticky vloženy do rukou k jejich ochraně, tak v praxi vůbec využíváno není. Hlavním důvodem, proč se tomu tak děje, je neschopnost oběti domácího násilí v dané situaci (kdy je násilníkem neustále ohrožována bez toho, aniž by kdokoli zvenčí jeho jednání zamezil) podstupovat v civilním řízení složitý proces dokazování, dále nedostatek finančních prostředků na její straně k tomu, aby si mohla hradit kvalitní právní zastoupení a v neposlední řadě předsudky a nedostatečnou znalostí zatížený bagatelizující postoj společnosti k tomuto jevu, s nímž se lze setkat i u rozhodujících soudců.

Předběžné opatření představuje institut k ochraně obětí domácího násilí v ČR zatím jen málo využívaný, avšak velmi vhodný. Podle § 76 odst. 1, písm. e/ a f/ občanského soudního řádu lze například žádat předběžným nařízením, aby agresor nenakládal s určitými právy či se něčeho zdržel, případně něco vykonal.

Žádné specifické předběžné opatření formulované s cílem ochrany obětí domácího násilí však v českém právním řádu na rozdíl od např. právního řádu Slovenské republiky, Rakouska, Německa, Turecka atd. dosud obsaženo není.

Stěžejní význam za současného právního stavu v ČR má předběžné opatření v otázkách výchovy, výživy a styku s nezletilými dětmi.

Pokud je útěk oběti domácího násilí ze společné domácnosti s agresorem, který ji obzvláště intenzivně fyzicky týrá, předem plánován, doporučujeme jí v případě, že to tak lze učinit, odejít až tehdy, kdy podala návrh na předběžné opatření o předběžném odevzdání nezletilých dětí do své péče. Ovšem je zde třeba podotknout, že přístup jednotlivých soudců k aplikaci ustanovení o předběžných opatřeních je striktně individuální.

Ovšem vždy je třeba vzít v potaz, že i když bude takové předběžné opatření v poměrně krátké době vydáno, má druhá strana možnost odvolání,

čehož také v praxi téměř výhradně vždy využije a řešení celé věci se tím dále prodlouží.

Při snaze o uplatnění možnosti **užití předběžného opatření v případě řešení bytové otázky obětí domácího násilí** (tak jak se tomu děje např. na Slovensku, v Rakousku atd.), která by mohla výrazně zvýšit efektivnost ostatních právních institutů vzhledem k cíli ochrany těchto obětí, neboť by na čas separovala oběť od násilníka, naráží tato zejména na mantinely vlastnického či nájemního práva násilníka k bytu, k němuž i jeho oběti svědčí právo. Na tomto místě tedy nelze nepoložit otázku: „Co představuje pro českou společnost větší hodnotu, jsou to právo na život, tělesnou integritu, nedotknutelnost osoby a osobní svobodu, nebo právo vlastnické? Co znamená podle měřítká hodnot uznávaných společností více - člověk nebo věc?“ Bohužel zatím se zdá, že ochrana věci v ČR nad ochranou tělesné integrity člověka vítězí.

Žaloba (návrh na zahájení řízení) musí vedle obecných náležitostí specifikovaných ustanovením § 42 odst. 4 občanského soudního řádu obsahovat jméno, příjmení a bydliště účastníků, popřípadě též jejich zástupců, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí z ní být patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Zejména formulaci petitu žaloby je nutno v případech, kdy se oběť domácího násilí snaží domoci zdržení se násilného chování svého partnera, věnovat zvýšenou pozornost. Žaloba může přijít na pořad jednání až za několik měsíců, většinou však spíše za rok a více, vzhledem k přetíženosti soudů (žádnou výjimkou nejsou ani spory trvající 3 a více let).

V této souvislosti je třeba upozornit na možnost danou ustanovením § 164 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), v aktuálním znění, která umožňuje **stěžovat si na průtahy v řízení**, je-li soud dlouho ve věci nečinný, nebo na **nevhodné chování soudních osob anebo narušování důstojnosti před soudem**.

České procesní právo je založeno na **zásadě dvojinstančnosti**, což zjednodušeně řečeno znamená, že každý účastník soudního řízení může napadnout téměř všechny druhy rozhodnutí soudu prvního stupně řádným opravným prostředkem - odvoláním (ustanovení § 201 až 226 občanského soudního řádu). Dokud nenabude rozhodnutí odvolacího soudu právní moci, není pravomocné ani účinné napadené rozhodnutí soudu prvního stupně a nelze se jej tedy dovolávat jako vykonatelného titulu. Jestliže ten, komu byla pravomocným a vykonatelným rozhodnutím uložena nějaká povinnost (např. zdržet se násilného chování vůči partnerce), tuto povinnost nesplní, je možno podat k soudu návrh na výkon takového rozhodnutí (ustanovení § 251 a násl. občanského soudního řádu). Avšak opět je to oběť, kdo musí takové řízení iniciovat, a kdo je tedy i zatížen povinností svůj nárok doložit. I proti rozhodnutí soudu ohledně nařízení výkonu rozhodnutí iniciovat a agresor má opět možnost podat proti rozhodnutí soudu prvního stupně o nařízení výkonu odvolání, čímž může prodloužit definitivní rozřešení celé věci i o další rok a více.

3.4 Poplatková povinnost. Právní zastoupení a jeho úhrada. Bezplatná právní pomoc.

3.4.1 Osvobození od soudních poplatků

Podání návrhu na zahájení řízení je spojeno se splněním poplatkové povinnosti.

Podle ustanovení **§ 138 občanského soudního řádu** je však možné, domáhat se osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Ve většině případů domácího násilí se nachází jeho oběť ekonomicky v natolik tíživém postavení, že o osvobození od soudních poplatků může žádat s úspěchem.

3.4.2 Právní zastoupení a jeho úhrada. Bezplatná právní pomoc.

Ze zkušeností neziskových organizací zabývajících se pomocí obětem domácího násilí, vyplynulo, že bez erudované právní pomoci, je pro oběť domácího násilí takřka absolutně nemožné, aby si svá práva prostřednictvím občanského soudního řízení sama vybojovala. Vzhledem k tomu, že domácí násilí sebou v mnoha případech nese i ekonomické důsledky v podobě finančního nedostatku na straně jeho obětí (např. násilník ženě omezuje přístup k finančním prostředkům, izoluje ji od okolního světa, zakazuje jí pod hrozbou nejrůznějších trestů pracovat, shromažďuje veškeré finanční prostředky ve svých rukou a následně je prohraje ve hře na automatech apod.), je pro jeho oběti mnohdy nesmírně obtížné, neřku-li nemožné, obstarat dostatek finančních prostředků na právní zastoupení advokátem.

Ze zkušeností neziskových organizací poskytujících pomoc obětem domácího násilí vyplynula rovněž skutečnost, že náklady na právní zastoupení průměrného případu domácího násilí dosahují minimální výše 30.000,- Kč.

V souladu s ustanovením § 24 občanského soudního řádu má každý účastník občanskoprávního řízení právo dát se zastupovat **zástupcem, kterého si sám zvolí**. Podle ustanovení § 25 občanského soudního řádu si účastník může zvolit za zástupce **advokáta**, podle ustanovení § 25a občanského soudního řádu si účastník může zvolit za zástupce též **notáře**, přičemž notář může zastupovat účastníka jen v rozsahu svého oprávnění stanoveném mu zákonem č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších změn a doplňků, notářský řád.

Další z možností je v případech, kdy není zákonem přikázané zastoupení advokátem, udělení procesní plné moci pro **obecného zmocněnce**, kterým může být kterákoliv osoba se způsobilostí k právním úkonům. V praxi se rekrutují obecní zmocněnci zejména z řad pracovníků specializovaných neziskových organizací. O přípustnosti zastupování obecným zmocněncem rozhoduje soud, přičemž při opakovaném zastupování takového obecného zmocněnce k zastupování nepřipustí. Důvodem pro tento

postup je skutečnost, že obecní zmocněnci svou činností de facto konkurují advokátům. Obecnému zmocněnci nepřísluší odměna za zastupování.

Jestliže se oběť domácího násilí nemůže domoci poskytnutí právních služeb ze strany advokáta (zejména pro svoji tíživou finanční situaci), může v souladu s ustanovením **§ 18 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb.**, o advokacii, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o advokacii“) požádat Českou advokátní komoru o určení advokáta. Českou advokátní komorou takto určený advokát je potom povinen, nejsou-li dány důvody pro odmítnutí podle ustanovení § 19 zákona o advokacii (právní zastupování protistrany, střet zájmů apod.), právní služby poskytnout. Ze zkušeností klientek neziskových organizací zabývajících se pomocí obětem domácího násilí však vyplynulo, že proces přidělení advokáta Českou advokátní komorou pro konkrétní případ je většinou velmi zdoluhavý a mnohdy se takto přidělený advokát necítí být ani pro takovéto poskytování právních služeb dostatečně motivován a angažován.

Ustanovení § 30 občanského soudního řádu umožňuje oběti v případě, že je její finanční situace natolik obtížná, že splňuje podmínky stanovené pro osvobození od soudních poplatků (např. je-li na mateřské dovolené, je-li uchazečkou o zaměstnání apod.) **požádat soud o stanovení právního zástupce**. Podmínkou je, aby stanovení zástupce bylo nutné k ochraně jejích zájmů, což ovšem v případech domácího násilí vzhledem k jejich závažnosti zajisté je. Pro motivaci a angažovanost takto ustanoveného advokáta platí potom většinou totéž, co pro případ určení advokáta Českou advokátní komorou.

Zákon o bezplatné právní pomoci v ČR bohužel dosud schválen nebyl.

3.5 Bytová otázka obětí domácího násilí

Těžiště problémů každé oběti domácího násilí (v drtivé většině případů manželky/družky ve vztahu k násilnickému partnerovi) z hlediska občanskoprávního představuje zejména rozřešení bytové otázky.

Bytová situace obětí domácího násilí není v ČR nikterak speciálně s ohledem na charakter případů řešena. Zatím neexistuje žádná právní možnost, jak pachateli domácího násilí **okamžitě** zabránit bydlet ve společném bytě s obětí, jako je tomu v rakouském nebo německém zákoně o ochraně před domácím násilím.

Oběti domácího násilí zpravidla nemají kam jít. Chtějí-li nějak řešit svoji situaci a zabránit násilí na sobě páchaném, většinou nemají jinou možnost než z bytu (domu), který sdílí s agresorem, odejít/utéct.

Nejčastěji řeší týrané ženy svoji situaci odchodem ke svým rodičům, kde potom žijí ve stísněných podmínkách, zatímco však jejich bývalý manžel či druh užívá jejich společný byt sám, či se svou novou partnerkou.

Oběť domácího násilí a agresor ve vztahu manželství

Manželé spolu mohou bydlet na základě:

- nájmu bytu - nedružstevní/družstevní byt (z důvodu zjednodušení ponecháme stranou kvantitativně méně časté eventuality - služební byty/byty zvláštního určení/byty v domech zvláštního určení)
- byt (dům) je součástí společného jmění manželů
- byt (dům) je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů
- byt (dům) je v podílovém vlastnictví manželů
- byt (dům) je ve vlastnictví třetí osoby a nejedná se o právní vztah nájmu

NÁJEM BYTU

Bydlení na základě nájemního vztahu představuje nejčastější právní základ bydlení. Existuje několik kategorií nájemních bytů, což se potom odlišně promítá do řešení sledované otázky.

A/ nájem nedružstevního (tzn. např. městského bytu, bytu ve vlastnictví třetí osoby...) **bytu**

Pokud za trvání manželství manželé nebo jeden z nich uzavře s pronajímatelem nájemní smlouvu za podmínky, že v okamžiku podpisu nájemní smlouvy spolu manželé fakticky žijí, vzniká **společný nájem bytu manžely** (ustanovení § 703 odst. 1 občanského zákoníku). Nežijí-li v okamžiku podpisu nájemní smlouvy spolu manželé fakticky, potom vzniká nájemní vztah pouze tomu z manželů, který nájemní smlouvu uzavírá (ustanovení § 703 odst. 3 občanského zákoníku).

V případě, že jeden z manželů již byl před uzavřením manželství nájemcem bytu, vzniká společný nájem bytu manžely v okamžiku uzavření manželství (ustanovení § 704 občanského zákoníku). *Vznik společného nájmu bytu v důsledku uzavření manželství nemohou manželé případným vzájemným ujednáním vyloučit.*

Společný nájem bytu *nezanikne samotným rozvodem* manželství, i když bohužel většina obětí domácího násilí rozvod s touto představou realizuje. Právní úprava dává pro úpravu nájemních vztahů ke společnému bytu po rozvodu manželství přednost *dohodě* rozvedených manželů o tom, který z nich se stane výlučným nájemcem bytu (ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku). V situaci, kdy rozvod je vyvrcholením snahy oběti domácího násilí opustit agresora, však nelze dohodu o bytové otázce fakticky předpokládat.

Nedohodnou-li se rozvedení manželé o řešení bytové otázky, *soud na návrh jednoho z nich rozhodne, že ruší právo společného nájmu bytu, a současně určí, který z manželů bude byt dále jako nájemce užívat* (ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku). Podle ustanovení § 705 odst. 3 občanského zákoníku soud při svém rozhodování bere na zřetel na *zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele*. Dalšími okolnostmi, k nimž by měl soud přihlížet, jsou např. *příčiny rozvratu manželství* či fakt, jak se který z manželů zasloužil o získání bytu. V praxi v této fázi řízení dochází na prezentaci vzájemných trestních oznámení a návrhů na projednání přestupku, vzájemná obviňování, ovlivňování svědků ze strany agresora apod.

Rozvedený manžel, který nebude nadále nájemcem bytu, není povinen se z bytu vystěhovat, pokud mu není zajištěna **bytová náhrada** (ustanovení § 712 občanského zákoníku). V případě zrušení společného nájmu bytu manžely u nedružstevního bytu má vystěhovávaný manžel v zásadě právo na *náhradní byt* (rozeznáváme dále tzv. *přiměřený náhradní byt* - tzn. byt podle místních podmínek zásadně rovnocenný a *prostý náhradní byt* - tzn. byt o menší podlahové ploše, nižší kvality, méně vybavený). Existují-li *důvody zvláštního zřetele hodné* (čimž může být např. i v případech domácího násilí časté fyzické napadání partnerky, dětí, fyzická demolice bytu apod.), může soud rozhodnout, že rozvedený manžel má právo pouze na *náhradní ubytování* (byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně, nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu nájemce). Zajištění bytové náhrady je věcí komplikovanou a pro oběť domácího násilí nesmírně vyčerpávající.

Do doby po určení, než je rozvedenému manželovi zajištěna bytová náhrada, mu k bytu svědčí tzv. **právo na bydlení** a může v něm tedy i nadále přebývat. Tento stav (v mnoha případech trvající až 6 let) má na život oběti domácího násilí přímo katastrofální dopad. Dalo by se dokonce říci, že stran rychlého a účinného řešení bytové otázky oběti domácího násilí v tomto případě, rozvod neřeší fakticky nic.

Za zmínku v souvislosti nájemního vztahu k nedružstevního bytu stojí ještě uvedení možných důsledků ustanovení **§ 708 občanského zákoníku o opuštění společné domácnosti** (platného toliko pro nájem nedružstevních bytů) - na případy obětí domácího násilí. Jak již bylo uvedeno výše, v naprosté většině případů domácího násilí nemá jeho oběť jinou možnost ukončení faktického soužití s agresorem, než útěk ze společného bytu. Podle § 708 občanského zákoníku má trvalé opuštění společné domácnosti z hlediska osudu nájmu totožné důsledky jako smrt (ustanovení § 706 odst. 1 a § 707 odst. 1 občanského zákoníku). Zda se v konkrétním případě jednalo o společnou domácnost, je potom věcí aplikace ustanovení § 115 občanského zákoníku. Jediným nájemcem se tak v tomto ad absurdum dovedeném případě může stát agresor, neboť jeho partnerka - oběť domácího násilí svým útekem jasně projevila svoji vůli opustit společnou domácnost. Avšak zde je nutno upozornit na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1980/97, publikovaný v časopise Soudní judikatura, pod označením SJ 37/2000, číslo sešitu 4/2000, který uvedl, že „trvalé opuštění společné domácnosti je nejen úkonem faktickým, nýbrž i úkonem právním (ve smyslu ustanovení § 34 občanského zákoníku), musí být také svobodným projevem vůle manžela, který domácnost opouští. O případ tohoto druhu nejde též v případě, že opuštění společné domácnosti je motivováno snahou vyhnout se neshodám, ke kterým mezi manžely před opuštěním společné domácnosti docházelo a jejich opakování bylo možné reálně očekávat. Tomu na roveň se klade i jednorázový manželský konflikt takového charakteru a intenzity (např. hrubý fyzický útok), který setrvání jednoho z manželů ve společné domácnosti činil do budoucna neúnosným“.¹⁵

¹⁵ Více např. J. Fiala, V. Korecká, V. Kurka: Vlastnictví a nájem bytů, Linde Praha, a.s., 2000, str. 146; V. Korecká: Zánik práva společného nájmu manžely - z judikatury Nejvyššího soudu, Soudní rozhledy, č. 2/2001, str. 37 a násl.

B/ Nájem družstevního bytu

V případě nájmu družstevního bytu je důležitá skutečnost, zda byt nabyt jeden z manželů před uzavřením manželství (ustanovení § 704 odst. 2 občanského zákoníku), nebo zda byl byt získán teprve za trvání manželství (ustanovení § 703 odst. 2 občanského zákoníku). V obou případech vzniká společný nájem družstevního bytu manžely (za podmínky, že manželé spolu trvale žijí). Právní důsledky skutečnosti, kdy byl byt získán, se projeví v souvislosti se členstvím v družstvu a především pak v souvislosti se zánikem manželství rozvodem.

Jestliže se jeden z manželů před uzavřením manželství stal nájemcem družstevního bytu, vznikne uzavřením manželství **společný nájem družstevního bytu manžely** (ustanovení § 704 občanského zákoníku). Členem družstva ovšem zůstává pouze původní nájemce.

V případě rozvodu manželství pak zanikne právní mocí rozsudku o rozvodu právo společného nájmu bytu a právo byt užívat zůstane tomu z manželů, který nabyt družstevní byt před uzavřením manželství. Rozvedený manžel však není povinen byt vyklidit, dokud mu nebude zajištěna bytová náhrada, v tomto případě *náhradní ubytování*. Z důvodů zvláštního zřetele hodných může soud rozhodnout o právu rozvedeného manžela na *náhradní byt*. Ustanovení o důvodech „zvláštního zřetele hodných“ patří k neurčitým, značně flexibilním pojmům, které ponechávají na soudu, aby z jasně nevymezeného kruhu okolností vyčlenil ty, jež jsou v dané věci pro rozhodnutí o bytové náhradě významné. Z okolností, které v takovém případě přicházejí v úvahu, lze zmínit např. fakt, že rozvedenému manželovi byly svěřeny pro dobu po rozvodu nezletilé děti, příčiny rozvratu manželství, rodinné (sociální, zdravotní) poměry manžela, který má byt vyklidit.

Vznikne-li oběma manželům nebo jednomu z nich za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne uzavřením této smlouvy společný nájem družstevního bytu manžely a současně vznikne i společné členství v družstvu (ustanovení § 703 občanského zákoníku). Z tohoto členství jsou pak oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

Pokud za této situace zaniká manželství rozvodem, nastoupí stejná právní úprava (včetně bytových náhrad) jako u společného nájmu nedružstevního bytu.

Rozvod manželství sám o sobě nemá pro právní postavení společných nájemců družstevního bytu žádné právní důsledky. K zániku práva společného nájmu bytu je stejně jako u bytů nedružstevních nutná další právní skutečnost - buď dohoda rozvedených manželů nebo rozhodnutí soudu (ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku). Nedojde-li k dohodě rozvedených manželů, určí soud, který z rozvedených manželů bude jako člen družstva nadále nájemcem bytu. Společné členství v družstvu tímto rozhodnutím soudu ze zákona zaniká. K faktickým aspektům tímto vzniklé situace viz výše.

BYT/DŮM VE VÝLUČNÉM VLASTNICTVÍ JEDNOHO Z MANŽELŮ

Zjevně se jedná o variantu, která je pro druhého manžela nejméně výhodná. V bytě či domě svého manžela je za této situace oprávněn bydlet pouze na základě rodinně-právního vztahu manželství.

Pokud manželství zaniklo rozvodem, pak právní mocí rozsudku o rozvodu zaniká druhému manželovi i právní důvod bydlení v bytě či domě bývalého manžela. Ze zákona nevyplývá právo na bytovou náhradu.

Soudy jsou však většinou příznávají **právo na bytovou náhradu** s ohledem na argument, že nepřiznání bytové náhrady by bylo v rozporu s dobrými mravy (zejména jedná-li se o manžela, jemuž byly po rozvodu svěřeny děti do výchovy).

BYT/DŮM SOUČÁSTÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ

Vyřešení bytové otázky je v tomto případě součástí vypořádání celého komplexu právních vztahů mezi manželi /viz výše kapitola „Společné jmění manželů“/.

BYT/DŮM V PODÍLOVÉM SPOLUVLASTNICTVÍ MANŽELŮ

Tato situace může nastat například tehdy, byl-li předmětný byt získán oběma partnery ještě před uzavřením manželství.

Spoluvlastnické podíly manželů mohou být pochopitelně různé, v závislosti na tom, jak vztah podílového spoluvlastnictví vznikl. Právní vztah podílového spoluvlastnictví se může týkat jakýchkoli subjektů občanskoprávních vztahů (na rozdíl od společného jmění manželů), proto se také případný rozvod manželství do tohoto spoluvlastnického vztahu nikterak nepromítne.

Pro oběť domácího násilí by pochopitelně nejvhodnějším řešením při vypořádávání podílového spoluvlastnictví byla dohoda rozvedených manželů o zrušení podílového spoluvlastnictví a jeho vypořádání (ustanovení § 141 občanského zákoníku). V převážné většině případů domácího násilí, však takovou dohodu faktické vztahy bývalých manželů nedovolují, takže jako další možnost řešení může nastoupit vypořádání podílového spoluvlastnictví soudem (ustanovení § 142 občanského zákoníku).

Soud při svém rozhodování přihlíží k velikosti podílů spoluvlastníků a k účelnému využití věci. Reálné rozdělení věci v případě bytu či nemovitosti může přicházet v úvahu zcela výjimečně, další eventualitou je, že jeden z manželů se stane výlučným vlastníkem a druhému vyplatí hodnotu jeho spoluvlastnického podílu. Poslední eventualitou je soudem nařízený prodej a následné rozdělení výtěžku podle spoluvlastnických podílů.

ODVOZENÉ DŮVODY BYDLENÍ

Zde se jedná například o situaci, kdy manželé bydlí společně s rodiči (prarodiči, vzdálenějšími příbuznými) jednoho z nich v nájemním bytě

(družstevní/nedružstevní), přičemž právo nájmu svědčí pouze těmto třetím osobám a nikoli manželům.

Z hlediska právní úpravy označujeme tuto situaci jako tzv. *přijetí třetí osoby do bytu*.

Základním předpokladem je souhlas dosavadních nájemců (např. rodičů). Tento svůj souhlas s bydlením zetě/snachy mohou rodiče kdykoliv odvolat, obzvláště pokud by další pobyt dané osoby byl v rozporu s dobrými mravy (agresivní, hrubé chování zetě). Ze zákona potom pochopitelně nevzniká takto z bytu vykázané osobě právo na bytovou náhradu.

Oběť domácího násilí a agresor ve vztahu nesezdaného soužití

Práva a povinnosti druha a družky v osobní sféře nejsou regulovány, jak bylo uvedeno už výše, žádným právním předpisem.

Druh a družka spolu mohou bydlet na základě několika základních právních důvodů bydlení:

- společný nájem bytu
- podnájem bytu nebo jeho části
- podílové spoluvlastnictví bytu či nemovitosti
- odvozené právní důvody bydlení (osoby blízké, domácnost)

SPOLEČNÝ NÁJEM BYTU

Právní vztah nájmu bytu se v tomto případě vyznačuje na straně nájemce pluralitou subjektů, kterým svědčí právo nájmu bytu společně a nedílně. Právo každého z nich je omezeno stejným právem druhého nájemce. Předmětem společného nájmu může být zásadně každý byt s jedinou výjimkou bytů družstevních.

Obecně lze vymezit, že společný nájem vzniká z týchž důvodů jako nájem bytu svědčící jedné osobě, a to zejména na základě nájemní smlouvy uzavřené mezi pronajímatelem a společnými nájemci.

Existují-li neshody mezi společnými nájemci, poskytuje právní úprava možnost zrušení práva společného nájmu bytu rozhodnutím soudu (ustanovení § 702 odst. 1 občanského zákoníku).

V případech zvláštního zřetele hodných může na návrh společného nájemce zrušit právo společného nájmu bytu soud, vznikne-li jím nezaviněný stav, který brání společnému užívání bytu společnými nájemci. Soud zároveň určí, který z nájemců bude nadále byt užívat (ustanovení § 702 odst. 2 občanského zákoníku).

V případech existence domácího násilí ve vztahu je jistě možno jako důvod zvláštního zřetele hodný posuzovat např. i demolování bytu, fyzické napadání partnerky, intenzivní psychické násilí apod.

PODNÁJEM

Podnájemní vztah je vztahem mezi nájemcem a podnájemcem, jehož prostřednictvím nájemce zakládá další osobě právní důvod bydlení § 719 občanského zákoníku.

Práva a povinnosti ve vztahu nájemce a podnájemce upravuje smlouva o podnájmu, v níž by měly být ideálně stanoveny důvody výpovědi. Není-li totiž dohodnuto jinak, platí, že podnájem je možno vypovědět i bez udání důvodu ve výpovědních lhůtách platných pro výpověď z nájmu bytu.

Vzhledem ke své akcesorické povaze dochází k zániku podnájemního vztahu tehdy, zanikne-li hlavní vztah nájemní.

Podnájemce není při skončení podnájmu chráněn nárokem na bytovou náhradu.

PODÍLOVÉ SPOLUVLASTNICTVÍ

V tomto případě lze odkázat na vše, co bylo k tomuto tématu zmíněno výše v případě bydlení manželského páru.

ODVOZENÉ PRÁVNÍ DŮVODY BYDLENÍ

Zákon sice výslovně neupravuje právo nájemce přijmout do bytu další osoby, ovšem z řady ustanovení občanského zákoníku lze dovodit, že s tímto právem počítá. Byt může být tedy užíván kupříkladu družkou na základě příslušnosti k domácnosti nájemce. Ovšem pokud nedošlo platně ke vzniku právního vztahu společného nájmu bytu, je nájemcem pouze ten, jemuž svědčí některý z právních důvodů vzniku nájmu bytu stanovený zákonem (typicky nájemní smlouva). Právo druhu/družky v bytě bydlet je odvozeno od práva nájemce a je na něm tudíž plně závislé.

3.6 Náhrada škody na zdraví v civilním řízení

V případech domácího násilí dochází často u jeho obětí ke zranění, výjimkou však není ani dlouhodobé poškození zdraví.

Bez ohledu na to, zda zranění v rámci domácího násilí bude vyšetřovat policie a bez ohledu na výsledek takového vyšetřování, může oběť domácího násilí na tom, kdo jí zranění způsobil, požadovat odškodnění za bolest a za ztížení společenského uplatnění. Může žádat též náhradu ušlého výdělku, tzn. částku, o kterou se snížil její příjem v důsledku způsobeného zranění a tím i způsobené pracovní neschopnosti. Výpočet výše odškodnění za bolest a ztížení společenského uplatnění, na jakou má poškozená nárok, se provádí podle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů. Předmětné řízení však musí iniciovat poškozená sama.

4. lekce

4. Další poznatky k charakteristice domácího násilí. Základ práce sociálních pracovníků s oběťmi domácího násilí.

4.1 Další poznatky k charakteristice domácího násilí

4.1.1 Kategorie psychického násilí

Při výzkumu, který se týkal mučení lidí, bylo vysledováno a popsáno osm kategorií psychického násilí, kterými je možné zlomit osobnost člověka. Všechny tyto kategorie psychického násilí jsou zastoupeny i v intimních vztazích stížených domácím násilím. Trauma osoby na niž dlouhodobě působí intenzivní vyostřené domácí násilí je rovno trauma osoby, která zažila neoprávněné uvěznění včetně mučení, koncentrační tábor atd.

Konkrétně rozlišujeme tyto druhy psychického násilí:

- **IZOLACE**- oběť je zcela závislá na násilníkovi, nemá kontakt s okolím, příbuznými atd.
- **OMEZOVÁNÍ a VYČERPÁVÁNÍ** - patří sem například zavalení prací do vyčerpání, časté a zbytečné buzení v noci, kontrola jakékoli činnosti oběti
- **ZNEVAŽOVÍ a PONIŽOVÁNÍ** - „jsi hloupá, ošklivá“
- **VYHROŽOVÁNÍ** – „najdu si tě všude, zničím ti život“
- **DEMONSTRACE MOCI** - oběť musí o všechno žádat či přímo prosit, nesmí sama na ulici atd.
- **VYNUCOVÁNÍ TRIVIÁLNÍCH ČINNOSTI** - oběť musí být na vteřinu přesně, utěrky musí být poskládány předem daným způsobem atd.
- **PŘÍLEŽITOSTNÉ PROJEVY NÁKLONOSTI** - neznamenají, že by se násilný partner změnil, ale snaží se k sobě oběť ještě více připoutat.
- **ZKRESLENÉ VNÍMÁNÍ** - důsledek zlomení osobnosti, kdy např. patologickou žárlivost považuje oběť domácího násilí za důkaz velké lásky

4. 1. 2 Stockholmský syndrom

Tzv. **stockholmský syndrom**¹⁶ byl poprvé popsán v sedmdesátých letech dvacátého století v souvislosti s přepadením banky, při němž útočníci zadržovali po několik dní rukojmí.

Tento jev spočívá ve vytvoření silné emocionální vazby mezi násilníkem a jeho obětí. Jinými slovy řečeno, jde o identifikaci oběti s jednáním násilníka, kdy se oběť snaží zavděčit svému trýzniteli, pomáhat mu a chránit jej, čímž si podvědomě vykupuje jeho shovívavost a ochranu svého

¹⁶ Více např. Piata žena – aspekty násilia páchaného na ženách (Aspekt), prvé vydanie, Bratislava, Aspekt, 2001, str. 25-27

života (tento model chování můžeme velmi často vypožorovat mimo jiné i ve vztahu mezi obětí obchodu se ženami a jejího „pasáka“).

Stockholmský syndrom se vyskytuje především u těch případů domácího násilí, kdy je oběť vystavena mimořádně silnému mocenskému působení násilníka, vůči němuž nemá prakticky žádnou možnost obrany.

Mezi předpoklady existence stockholmského syndromu patří:

- *život oběti se nachází v permanentním a intenzivním ohrožení* - oběti násilí jsou plně přesvědčené, že výhrůžky k nim směřované („zabiju tebe“, „zabiju děti“ apod.) by se mohly naplnit,
- *oběť žije s intenzivním pocitem, že nemá možnosti úniku,*
- *izolace od lidí,*
- *přechodná náklonnost.*

K důsledkům tohoto syndromu potom mimo jiné patří i to, že oběti mají tendenci násilníka omlouvat a veřejně hájit.

4.2 Základ práce sociálních pracovníků s obětmi domácího násilí

4.2.1 Rozhovor s obětí domácího násilí

Člověk, který se obrátí na sociální pracovníky s problémem násilí v partnerském vztahu vyžaduje při jednání určité specifické přístupy.

Při rozhovoru, který má vést k cíli - získat jeho důvěru, aby mluvil otevřeně a tak bylo možné mu následně pomoci, je třeba respektovat určité zásady a východiska:

- Žádný člověk si nezaslouží, aby byl týrán.
- Zodpovědnost za násilí má vždy ten, kdo se ho dopouští.
- Oběť násilí má vždy pocity bezmoci, strachu.
- Prvním krokem, jak můžeme oběti domácího násilí pomoci, je brát jí vážně, věřit jí a naslouchat. Nepospíchat s rychlým řešením, ale stranickým poradenstvím vést oběť domácího násilí k vlastní aktivitě. Je na místě nabídnout jí k pomoci specializovaná zařízení.
- Po zmapování situace je vhodné připravit s ní tzv. bezpečnostní plán, který se má stát pro oběť domácího násilí jakýmsi návodem, jak by se měla zachovat, připravit ji na možné krizové scénáře, aby následně na možná nebezpečí nereagovala ukvapeně a tak nevystavovala sebe či své děti zbytečnému nebezpečí.

4.2.3 Bezpečnostní plán

Když oběť domácího násilí zůstává z různých důvodů s násilníkem, proberte s ní zejména následující otázky:

- Co jí nejvíce pomáhá v krizové situaci pro její bezpečí ?
- Komu může zavolat v době této krize?

- Když dojde k násilí, bude volat policii? Má přístup k telefonu? Je možné, aby si dohodla s někým signál např. se sousedy (případně s dětmi), aby zavolali policii?
 - Když potřebuje utéci, alespoň dočasně, na jaká místa, ke komu? Zapsat si adresy a telefony.
 - Když potřebuje utéci, má stanovenou únikovou cestu z domu/bytu ?
 - Ví o tom, zda jsou doma zbraně?
- Při násilném útoku, je nejlepší věřit vlastnímu úsudku. Někdy je nejlepší utéci, někdy násilníka uchlácholit, podniknout cokoliv, co ji ochrání.

Dále poradte vaši klientce, aby měla pro případ neplánovaného útěku připravené následující věci:

- Rodný list, pas
- Karty sociálního a zdravotního pojištění.
- Oddací list, rodný list, řidičský průkaz.
- Vkladní knížku, číslo účtu.
- Léky a předpisy.
- Telefonní čísla přátel, rodiny, lékařů.
- Oblečení pro sebe a děti.
- Klíče.
- Oblíbenou hračku dítěte.
- Doklady týkající se bytu.

Pamatujte si, že cílem tohoto vašeho rozhovoru je odhadnout stupeň nebezpečí, v němž se oběť domácího násilí a dále její děti nachází, dokázat jí předat základní informace bezpečnostního plánu a vědět, kam ji v tísni odeslat (pomáhající profese, azyly, krizová zařízení).

4.2.4 Desatero pravidel pro jednání sociálních pracovníků/pracovnic s oběťmi domácího násilí:

- Důvěřujte oběti!!! Mějte na paměti, že pravda o tom, co se děje u ní doma, je většinou ještě mnohem bolestivější, než ta, kterou se vám odváží sdělit.
- Buďte vnímaví, naslouchejte oběti, ale nenutěte ji k detailům, podporujte ji v projevech jejích emocí. Oběti domácího násilí se nedotýkejte!!!
- Nesnažte se oběť domácího násilí k ničemu nutit - nabízejte možná řešení, ale nechejte ji učinit svoje vlastní rozhodnutí.
- Zdůrazněte oběti domácího násilí, že není příčinou jednání pachatele a nenese za ně žádnou odpovědnost. Její situace není důvodem pro pocity studu a zahanbení.
- Nehledejte příčiny násilí. Pamatujte na to, že nikdo nemá právo působit jiné osobě bolest.
- Vyvarujte se oběti domácího násilí cokoli vyčítat.

- Nepodmiňujte svou pomoc nutným odchodem oběti domácího násilí ze vztahu, ačkoliv vy v daný okamžik jinou možnost řešení nevidíte.
- Cílem vaší pomoci by měla být ochrana dětí nacházejících se uvnitř rodiny, kde je přítomno domácí násilí. **Mějte vždy na paměti, že není v zájmu dítěte vyrůstat v přítomnosti domácího násilí, a že za násilí nese odpovědnost jeho pachatel a nikoli oběť.**
- Poskytněte oběti domácího násilí informace o pomoci, která je dostupná.
- Myslete vždy v první řadě na bezpečnost oběti domácího násilí.

5. lekce

5. Role policie při potírání domácího násilí. Přestupkové řízení a domácí násilí. Role trestního práva při potlačování domácího násilí. Zákon o poskytování peněžité pomoci obětem domácího násilí.

5.1 Role policie při potírání domácího násilí.

Práva a povinnosti policie v jednání s pachatelem i obětí upravuje především **zákon č. 283/1991 Sb., o policii České republiky**, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o policii“).

Policisté představují významný článek řetězu osob zúčastněných na řešení problému domácího násilí. Rychlá a účinná reakce policie může být v případech domácího násilí životně důležitá.

Za současného stavu v praxi však policejní orgány většinou podceňují signály o domácím násilí, které zachytily. Navíc přístup policistů k obětem domácího násilí není vždy plný empatie a oběť mnohdy doslova paralyzuje v dalším postupu v boji proti domácímu násilí a odebere jí veškerou důvěru ve schopnost policie jí pomoci s tím, že při příštím ataku ji již o ochranu nepožádá.

U většiny případů domácího násilí tak dochází **k sekundární viktimizaci oběti**.

K sekundární viktimizaci obětí domácího násilí ze strany policie dochází zejména na základě tohoto jednání:

- neoprávněným přesvědčováním oběti, že si vše vymyslela, eventuelně bagatelizací a přezíravým postojem,
- necitlivým přístupem k oběti,
- odmítáním přijmout trestní oznámení a snahou oběť již „u dveří“ přesvědčit, že se vlastně nic nestalo a pokud ano - jedná se jen o přestupek,
- apriorní nedůvěrou ve výpovědi oběti a ovlivňováním jejích výpovědí (např. uváděním nepřesných formulací do protokolu o podání vysvětlení),
- upíráním informací oběti,
- nenahlížením na trestné činy v rámci domácího násilí jako na kterýkoli jiný trestný čin.

Z analýzy příčin **vysokého počtu nezahájeného trestního stíhání** charakteru domácího násilí je patrná vysoká frekvence těch, které souvisejí s prací policie a s chováním policistů. Pokud oběť necítí ze strany policistů dostatečný zájem, prožívá zklamání, beznaděj, zatrpkllost. Přirozeným důsledkem pak je, že při eventuální další agresi případ již neohlásí. Na tomto

místě je třeba podotknout, že z tohoto zevšeobecňujícího negativního obrazu poukazujícího na typické postoje a reakce policie lze najít výjimky.

Výchozí body náhledu na problematiku efektivního potírání domácího násilí v konfrontaci s postupem policie v současnosti:

- policejní zásah představuje ve velké většině případů základ pro další postup v řešení problému domácího násilí - případné trestní stíhání či občanskoprávní řízení, podklady z policejního šetření tak mají velký význam,
- na případy vykazující znaky trestného činu spadajícího pod skupinu trestných činů zahrnující domácí násilí nelze pohlížet a následně je i klasifikovat jako „rodinné rozepře“, které je možno rychle „urovnat“ domluvou, ale právě jako na kterýkoli jiný trestný čin,
- oběť i pachatel musí být vyslechnuti odděleně, což je předpokladem úplné a neovlivněné výpovědi oběti,
- u případů domácího násilí je nezbytné včasné zajištění důkazů (dokumentace případných zranění oběti, stav bytu, zaprotokolování postupu),
- policejní zásah může mít v určitých případech i preventivní účinek (zejména u mužů, kteří dosud nikdy neměli zkušenost s policií), v některých případech může dokonce ukončit pokračování v násilné činnosti,
- ignorace násilí ze strany policie znamená pro pachatele nepřímé povzbuzení, utvrzuje jej v postoji, že se ve své rodině může dopouštět násilných ataků, aniž by to pro něj mělo negativní následky,
- ignorace násilí ze strany policie znamená pro oběť zkušenost zvyšující její pocit bezvýchodnosti, bezmocnosti a rezignace,
- policie by měla využívat u případů domácího násilí všech preventivních, zajišťovacích opatření, zejména zajištění pachatele, existuje-li k nim právní podklad.
- dosud chybí ucelené statistické podchycení případů domácího násilí,
- ve většině případů domácího násilí zůstává pachatel nepotrestán, postižená žena (případně i její děti), je nucena hledat improvizované útočiště např. v azylovém domě, u rodičů apod. (agresor bez jakýchkoli následků zůstává ve svém sociálním prostředí - oběť opouští svůj životní prostor a nese tak následky za činy agresora).

Domníváme se, že v optimálním případě by již za současného stavu právního ošetření, mohla být policie schopna svým postupem zajistit bezpečí oběti, dokonale zdokumentovat incident, účinně stíhat pachatele a zvládat specifickou komunikaci s obětí.

Mezi základní povinnosti policie totiž patří zajistit bezpečí oběti a stíhat pachatele (eventuelně předat jej příslušným procedurám). Minimálně je policie povinna zadokumentovat incident k němuž byla povolána (a to včetně postupů a provedených kroků).

Přehled ustanovení, která skýtá zákon o policii k využití při ochraně oběti domácího násilí:

§ 2	Obsahuje taxativní výčet úkolů policie, mezi něž spadá i ochrana bezpečnosti osob a
-----	---

	vyšetřování, odhalování trestné činnosti.
§ 6	Obsahuje povinnost policisty jednat pachatelem i obětí domácího násilí jednat tak, aby jim v souvislosti s policejním zákrokem nevznikla bezdůvodná újma. Stanovuje rovněž přiměřenost zásahu do práv a svobod osob.
§ 7	Stanovuje povinnost policisty provést veškerá nezbytná opatření, je-li páchán trestný čin, přešupek, či existuje-li důvodné podezření z tohoto (tato povinnost je tedy policistům uložena bez rozlišení, jde-li o trestný čin/přešupek spáchaný mezi intimními partnery nebo mezi lidmi bez této vazby).
§ 12	Zakotvuje oprávnění policisty požadovat vysvětlení. Ovšem vysvětlení může odepřít osoba, která by jím sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pocítovala jako újmu vlastní, způsobila nebezpečí trestního stíhání nebo nebezpečí postihu za přešupek. ¹⁷
§ 14	Obsahuje oprávnění policisty agresora zajistit . Bohužel policie spíše než k zajištění agresora přistupuje k pokusu nastolit smír v „rodinné hádce“, přičemž oběť domácího násilí, která se pokusila dovolat efektivní pomoci policie, tak zůstává i nadále s násilníkem, jenž si na ní často v touze po pomstě následně vybije vztek ještě daleko intenzivnějším způsobem.
§ 16	Stanovuje oprávnění policisty k omezení pohybu agresivních osob.
§ 17	Zakotvuje oprávnění odebrat zbraň.
§ 21	Zahrnuje oprávnění otevřít byt . ¹⁸

¹⁷ Zajímavá a nesmírně poučná v tomto směru je zkušenost s prací Policie ČR ve Zlíně, která v případech, kdy zasahuje stran potyček patřících do kategorie domácího násilí, odveze násilníka k podání vysvětlení na policejní stanici na druhém konci města, oběť má tak dostatek času k opuštění domácnosti v případě, že se tak rozhodne.

¹⁸ Policie je oprávněna otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor, vstoupit do něho a provést v souladu s tímto zákonem potřebné služební zákroky, služební úkony nebo jiná opatření k odvrácení bezprostředního nebezpečí, je-li tu důvodná obava, že je ohrožen život nebo zdraví osoby, anebo hrozí-li větší škoda na majetku. Posouzení takové závažnosti však záleží výhradně na úsudku konkrétního policisty. Domníváme se, že v případech, kdy oběť domácího násilí nebo třeba její sousedé telefonují na policii, že jí agresor vyhrožuje zabitím apod. eventuálně hlásí, že ji ohrožuje zbraní, jsou předpoklady pro použití tohoto ustanovení dány vždy. Policisté, kteří v případech domácího násilí zasahovali, prezentují často zkušenost spočívající v poznání, že oběti domácího násilí policistům po příjezdu do bytu, v němž se odehrával incident, někdy vyčiní proklamující názor, že se nic nestalo a

§ 38	Obsahuje oprávnění použití donucovacích prostředků policistou.
§ 39	Stanovuje případy použití zbraně policistou.
§ 43	Obsahuje povinnost policisty k poskytnutí pomoci.

V praxi tato ustanovení zákona o policii nejsou využívána zejména z těchto důvodů :

- selhání lidského faktoru (policisté jsou stejně jako převážná část laické i odborné veřejnosti ovlivněni postojem, že v případě domácího násilí se jedná o problém soukromé povahy, o konflikt uvnitř vztahu, který si musí zúčastnění vyřešit sami mezi sebou, často se i domnívají, že jim zákon nedává patřičné nástroje k adekvátní reakci)
- absentují komplexní přesné metodické pokyny, které by zavazovaly policisty k postupu v těchto specifických situacích a pomáhaly jim v jejich zvládnutí (protokol o zásahu, způsob výslechu, zajištění důkazů etc.)
- chybí komplexní kvalitní proškolení policie k tomuto tématu.

Výchozí předpis pro práci **obecní policie** představuje zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o obecní policii“).

Obecní policii zřizuje a zrušuje zastupitelstvo obce obecně závaznou vyhláškou za tím účelem, aby tato zabezpečovala místní záležitosti veřejného pořádku v rámci působnosti obce. Každý má právo obracet se na zaměstnance obce zařazené do obecní policie (strážníky) se žádostí o pomoc, strážníci jsou pak povinni v rozsahu svých úkolů požadovanou pomoc poskytnout.

Existence a působnost obecní policie v žádném případě nenahrazuje Policii České republiky, protože jenom stát skrze činnost ozbrojeného policejního sboru může garantovat určité záruky. Obecní policie při plnění svých úkolů spolupracuje s Policií České republiky.

Zaměstnanci obecní policie disponují oprávněními *obdobnými* oprávněním policistů. Jedná se o oprávnění odebrat zbraň, oprávnění otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor, oprávnění použít povolených donucovacích prostředků.

V praxi však platí, že obecní policie většinou není schopna a zejména ochotna do případů charakteru ataků v rámci domácího násilí zasahovat.

neděje. Takové jednání oběti domácího násilí je zcela běžné a plně vychází ze všech dosud přednesených poznatků o předmětném jevu. Pro oběť domácího násilí je přirozené chovat se loajálně k násilníkovi, neboť matrice tohoto postoje je v ní hluboce zakořeněná a pramení z prožívání dlouhého časového úseku života v extrémních podmínkách. Ustanovení § 21 odst. 5 zákona o policii ukládá policistovi povinnost sepsat úřední záznam o otevření bytu a provedených opatřeních. Z dikce tohoto ustanovení však vyplývá, že v případě, kdy policista dojde k závěru, že žádný trestný čin nebo přestupek spáchán nebyl a nebo v případě, kdy k otevření bytu vůbec nedojde, žádný záznam o provedeném zásahu sepsovat nemusí, čemuž se i děje v praxi.

5. 2 Přestupkové řízení a domácí násilí

Pokud násilné jednání nedosáhne intenzity trestného činu, nebo je-li stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost nepatrný, avšak půjde-li o zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně č. 200/1999 Sb., o přestupcích, v aktuálním znění (dále jen „zákon o přestupcích“) je podle tohoto zákona postižitelné.

Jak již bylo řečeno výše, **jednotlivé útoky domácího násilí jsou v současné policejní praxi ve valné většině případů posuzovány jako přestupky.**

V případě násilného jednání mezi intimními partnery přichází do úvahy **kategorie přestupků proti občanskému soužití** podle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích. Podle tohoto ustanovení se přestupku dopustí mimo jiné i ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch, nebo mu z nedbalosti ublíží na zdraví, nebo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi či jiným hrubým jednáním.

Přestupky jsou projednávány z úřední povinnosti (ustanovení § 67 odst. 1 zákona o přestupcích), přičemž jedinou výjimku z tohoto pravidla tvoří **přestupky návrhové** (ustanovení § 68 odst. 1 zákona o přestupcích). Návrhovými přestupky jsou přestupky podle § 49 odst. 1 písm. b/ a c/ a přestupky podle § 50 spáchané mezi blízkými osobami¹⁹, jakož i přestupky podle § 49 odst. 1 písm. a/. Jinými slovy řečeno, chce-li oběť domácího násilí, aby byl atak v rámci domácího násilí projednáván jako přestupek, musí jej ve většině případů sama ohlásit.

Návrh postižené osoby musí být učiněn nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se dozvěděla o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. Policejní orgán by měl takovou osobu poučit, že se v jejím případě jedná o návrhový přestupek a skutečnost o provedení takového pučení by měla být zaznamenána v postupovaném spise. Pokud předmětný spis záznam o takovém poučení neobsahuje, je běžnou praxí, že správní orgán zašle osobě násilím postižené vlastní formulář návrhu na projednání přestupku.

Podkladem pro zahájení řízení o nenávrhového přestupku je oznámení státního orgánu, policie nebo obce, právnické osoby nebo občana²⁰. **Požádali o to oznamovatel, vyrozumí jej správní orgán do 30 dnů od oznámení, jaká opatření učinil** (ustanovení § 67 odst. 4 zákona o přestupcích).

¹⁹ Podle § 68odst. 4 zákona o přestupcích se *osobou blízkou* rozumí *příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pocítovala jako újmu vlastní.*

²⁰ Oznámení o násilném činu lze učinit u kteréhokoliv policejního orgánu nebo u příslušného orgánu obce. Pokud je věc oznámena na Policii ČR a nejde přitom o podezření ze spáchání trestného činu, ale mohlo by se jednat o přestupek, státní zástupce, policejní orgán nebo vyšetřovatel odevzdají věc podle § 159 odst. 1 trestního řádu orgánu, který je podle zákona o přestupcích příslušný k jeho projednání.

Pokud byl návrh na projednání přestupku podán včas, navrhne navrhovatel provedení důkazů a osobě podezřelé ze spáchání přestupku sdělí většinou písemně obvinění.

V případě, že se jedná o jednoduchou věc, kterou lze rozhodnout na základě ve spise obsažených podkladů, rozhodne správní orgán bezodkladně, v ostatních případech je povinen rozhodnout ve lhůtě do 30 dnů a u obzvláště závažných případů se jedná o lhůtu 60 dnů. Nelze-li ve věci rozhodnout ani v této lhůtě, může ji přiměřeně prodloužit odvolací orgán, přičemž o tomto prodloužení čteně jeho důvodů je nutno vyznat účastníka.

Podle ustanovení § 60 odst. 2 zákona o přestupcích je každý povinen se na výzvu správního orgánu dostavit k podání nezbytného vysvětlení k prověření došlého oznámení o přestupku. Podání vysvětlení může být odepřeno pouze v případě, jestliže by jím osobám nebo osobám jim blízkým²¹ hrozilo nebezpečí postihu za přestupek, popřípadě za trestný čin nebo by porušily státní nebo služební tajemství anebo zákonem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti. Správní orgán může osobu povinnou k podání vysvětlení k tomuto donutit sankcí, kterou je pořádková pokuta v maximální výši 1.000,- Kč.

V praxi rozhoduje o přestupcích na obecním úřadě většinou jeden úředník přestupkového oddělení v případě, je-li zřízena přestupková komise, musí mít alespoň jeden z jejích členů právnické vzdělání nebo zkoušku způsobilosti k výkonu této agendy. **Samotné řízení je pro oběť domácího násilí většinou velmi ponižující a hodnoceno z mého pohledu v současné době, kdy ani neustálá opakovanost v páchání předmětných přestupků nepřináší trestní odpovědnost pachatele, zbytečné a zbytečně traumatizující.**²²

Podle ustanovení § 20 zákona o přestupcích lze přestupek projednat jen do doby, než od jeho spáchání uplyne jeden rok. V případě, že obviněný z přestupku odmítne, ačkoli byl řádně předvolán, dostavit se k projednání přestupku, nebo nedostaví-li se bez náležité odměny či důvodu, lze podle § 74 odst. 1 zákona o přestupcích přestupek projednat bez jeho účasti.

Jednání o přestupku je ústní a neveřejné.

Agresorovi je v přestupkovém řízení obvykle uložena sankce peněžité pokuty v maximální výši 3.000,- Kč (ustanovení § 49 odst. 2 zákona o přestupcích). V případě, že šlo o násilný útok mezi manželi, nese tíži sankce

²¹ Definice osoby blízké je obsažena v ustanovení § 68 odst. 4 zákona o přestupcích

²² V praxi jsme zažily např. případ ženy, která byla svým agresivním manželem napadána s frekvencí pětkrát do měsíce po období šesti let. Několikrát byla hospitalizována s nejrozličnějšími poraněními v nemocnici, mnohokrát byla během tohoto období nucena zůstat ve stavu pracovní neschopnosti. Po posledním napadení, kdy jí manžel zlomil dvě žebra, přičemž křičel, že příště ji zabije, konečně vyhledala pomoc policie. Ta ohodnotila předmětný násilný útok jako přestupek a věc podstoupila na obecní úřad. Před přestupkovou komisí (většinou se jednalo o mužské přátele jejího muže) byla tato žena za přítomnosti svého násilnického partnera nucena vyprávět intimní detaily svého života a jen díky svědeckví sousedky byl nakonec agresor penalizován pokutou ve výši 3.000,- Kč, kterou však následně uhradil tím způsobem, že předmětnou částku odňal z peněženky své ženy. Po skončení jednání o předmětném přestupku bylo ženě již „neúředně“ přestupkovou komisí doporučeno, aby příště nedělala ostudu. Bohužel tento model přestupkového řízení potvrzují i samotní členové přestupkových komisí, které často v rámci své praxe potkáváme.

v naprosté většině důsledků postižená oběť. Totéž platí o případ agrese mezi druhem a družkou, sdílí-li společnou domácnost.

Pokud navrhovatelka neuspěje, je povinna podle ustanovení § 79 odst. 1 zákona o přestupcích **nahradiť náklady řízení** v paušální částce 1.000,- Kč. V pravomoci správního orgánu je však možnost z důvodů zvláštního zřetele hodných od povinnosti úhrady nákladů přestupkového řízení odstoupit. V praxi se tak jedná většinou o důvod nízkého ekonomického statusu.

Rozhodnutí o uložení pokuty za přestupek, o nároku na náhradu škody a o náhradě nákladů řízení lze vykonat podle ustanovení § 88 odst. 1 zákona o přestupcích do pěti let od uplynutí lhůty určené k jejich zaplacení.

V řízení o návrhovém přestupku vystupuje navrhovatel jako účastník řízení a může se tedy odvolat do výroku o vině, o povinnosti nahradit náklady a o zastavení přestupkového řízení (ustanovení § 81 a následující). Může mít i svého zástupce, navrhopvat důkazy či klást otázky při ústním jednání.

Rozhodnutí vydané v přestupkovém nebo správním řízení podléhá soudní kontrole ve správním soudnictví²³.

U případů domácího násilí je v případě, že oběť domácího násilí ohlásí násilné ataky na policii, běžné jednání agresora, kdy sám nahlásí nějaký domnělý útok, který mu měla způsobit oběť. I když se jedná o tvrzení proti tvrzení a násilníci se svým návrhem tedy většinou neuspějí, oběť toto chování agresora dokáže velmi paralyzovat v dalším postupu. Násilník navíc své návrhy na projednání přestupku (eventuelně trestní oznámení) předkládá ve všech dalších soudních řízeních, která ho s obětí spojují (zejména řízení o výchově a výživě nezletilých dětí).

Obecně panuje **mezi oběťmi domácího násilí nedůvěra v přestupkové řízení**, ať již pro důkazní nouzi, možný výsledek takového řízení, ztrátu společenské prestiže mezi sousedy (kterážto jako důsledek takového jednání oběti bohužel za současného stavu povědomí společnosti o domácím násilí nastupuje téměř vždy), nemožnost vyřešit bytovou otázku a přetrvávající ekonomickou závislost.

5.3 Role trestního práva při potlačování domácího násilí

V českém trestním zákoně (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v aktuálním znění /dále jen „trestní zákon“/) zatím neexistuje žádná speciální skutková podstata s názvem „domácí násilí“.

5.3.1 Pojem násilí

Pojem „**násilí**“ dosud není v trestních zákonech definován, i když je s ním v rámci trestního práva běžně operováno.

Násilím obecně rozumíme zlé nakládání, tělesné útoky, pohružky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním

²³ Srovnej zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, v aktuálním znění

nebo psychickém zdraví. Jde o agresi jedné osoby proti osobě druhé (nebo jejich většímu počtu), jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit nebo zabít.

Teorie rozlišuje **násilí absolutní**, kdy složka vůle u oběti zcela chybí, vylučuje vlastní jednání oběti a **násilí kompulzivní**. Přičemž pro situace v rámci domácího násilí přichází v úvahu spíše užití násilí kompulzivního, které nemá za cíl vyřadit vůli oběti, ale působí na psychiku oběti s cílem přinutit ji, aby se podrobila určitému nátlaku. Oběť domácího násilí však může tomuto nátlaku odolávat jen s velkými obtížemi, neboť je prováděným násilím velmi silně ovlivňována (např. ve formě bití; nebo tím, že jsou bity její děti; zabíjen její pes apod.), při současném vědomí toho, že nátlak bude pokračovat až do doby, pokud se nepodvolí.²⁴

5.3.2 Trestní právo hmotné

Víme však, že 90% obětí domácího násilí jsou ženy, zejména ve fertilním období s nezletilými dětmi, dále senioři (podle odhadu asi 3 - 5% tzn. asi 60 000 osob). Přesnější údaje však nejsou k dispozici. Statistiky orgánů činných v trestním řízení totiž dosud nevidují pohlaví oběti. Odhadem, vycházíme-li z údajů uvedených v poslední české učebnici kriminologie²⁵, že každou osmou českou ženu partner bije, dosahuje počet tyranizovaných žen v ČR neuvěřitelného počtu, cca 500.000 žen²⁶.

Trestní právo poskytuje ochranu proti útokům proti životu, zdraví a majetku bez rozlišení, zda existoval či existuje příbuzenský či obdobný poměr mezi pachatelem a jeho obětí, či nikoliv.²⁷ Naplní-li tedy jednání domácího násilníka znaky některého z trestných činů uváděných v trestním zákoně, mělo by být jako trestný čin i hodnoceno. V praxi však převládá tendence k bagatelizaci násilných útoků v případě zjištění existence intimního vztahu mezi jeho aktéry.

V rámci násilných vztahů jsou páčány zejména trestné činy vzbuzení důvodné obavy podle ustanovení § 197a, ublížení na zdraví podle ustanovení § 221, týrání svěřené osoby podle § 215, vraždy podle ustanovení § 219, omezování osobní svobody podle § 231, vydírání podle ustanovení § 235, porušování domovní svobody podle ustanovení § 238, neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru podle § 249a a znásilnění podle § 241 trestního zákona.

²⁴ Více např. J. Voňková, M. Huňková, I. Čacká-Pavliková: Domácí násilí v české republice v roce 2002 z pohledu práva/Studie, proFem o.p.s./projekt AdvoCats for Women, Praha, 2002, str. 7 In: www.profem.cz, G. Keiser: Kriminologie, C.H. Beck, Praha, 2001; P. Šámal, F. Pury, S. Rizman: *Trestní zákon. Komentář*, 4. přepracované vydání, Praha, C.H. Beck, 2001, ISBN 80-7179-579-8 (C.H.Beck. Praha), str. 596

²⁵ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha, 2001, s. 274

²⁶ Pavlík, Z. a kol.: Populační vývoj České republiky, Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 2000, s. 18, Tab.: 1.8. Složení obyvatelstva staršího 15-ti podle věkových skupin a rodinného stavu. V ČR žije celkem 4, 445 tis. žen ve věku od 15-ti až 80-ti let. Z toho 20% svobodných, 55% vdaných, 10% rozvedených, 15% ovdovělých .

²⁷ V roce 2000 bylo celkově bylo spácháno 86.031 trestných činů, odsouzeno bylo 63.211 mužů a 6.961 žen. Počet obětí (poškozených) trestné činnosti z řad mužské populace je 19.256, žen se stalo obětí trestného činu 16.253. Procentuální vyjádření tohoto poměru lze interpretovat tak, že muži jsou pachateli v 90 procentech případů, zatím co ženy v 10 procentech případů, ale že ženy oproti tomu představují 46 procent obětí (muži tedy 54 procent).

Především je však třeba zmínit do trestního zákona za poměrně značného mediálního zájmu nedávno vložené ustanovení § 215a, které s účinností od 1. června 2004 zavedlo novou skutkovou podstatu „**týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě**“.²⁸ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. června 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83, publikovaném pod č. 20/84/I. ve SbRt., je za týrání považováno zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které poškozená osoba pocítuje jako těžké příkoří (může jít o bití, pálení či jiné tělesné poškozování, ale i psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují apod.). Trvalost pachatelova jednání je přitom nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání, takže nemusí jít nutně o jednání soustavné nebo delší dobu trvající. Týrané osobě nemusí vzniknout konkrétní škody na zdraví, ale předpokládá se, že jednání agresora týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost či bolestivost pocítovala jako těžké příkoří.

Může jít o **zlé nakládání působením fyzických útrap**, ale i o **zlé nakládání v oblasti psychické**.²⁹

Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou spáchání trestného činu zvláště surovým způsobem nebo na více osobách či pokračování v páčání po delší dobu.

V tomto kontextu zejména vzhledem ke značným a podle našeho názoru nereálným očekáváním veřejnosti stran dopadu tohoto ustanovení na zlepšení stavu ochrany obětí domácího násilí pokládáme za důležité upozornit na nedostatečnost výhradně tohoto trestně-právního od ostatních separovaného ustanovení k docílení účinné ochrany obětí domácího násilí. Podle našeho názoru je třeba k tomu, aby toto ustanovení v budoucnu mohlo plnit svoji funkci a nestalo se pouhou zákonnou proklamací, jeho doplnění o soubor ustanovení v rámci práva občanského, policejního apod. tak, aby všechna společně vytvářela systém komplexní koexistenční ochrany.

Domácí násilí může mít podle našeho názoru v některých případech rovněž povahu **obecné přitěžující okolnosti** podle ustanovení § 34 písm. b/ trestního zákona. Podle tohoto ustanovení totiž soud při výměře trestu přihlédne jako k přitěžující okolnosti k tomu, že pachatel spáchal trestný čin využívaje něčí bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti. S aplikací tohoto ustanovení na řešení případů spadajících pod společný jmenovatel domácího násilí jsme se však v praxi zatím neseťkaly. Obecnou přitěžující okolnost podle ustanovení § 34 písm. d/ trestního zákona v kontextu s některými případy domácího násilí potom naplňuje podmínka, že pachatel spáchal trestný čin ke škodě osoby těhotné, vážně nemocné, vysokého věku nebo nemohoucí.³⁰

U mnoha z trestných činů, které jsou typicky páčány v rámci domácího násilí, lze za splnění všech předpokládaných podmínek uložit **trest**

²⁸ Zákon č. 91/2004 Sb. ze dne 29. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon

²⁹ Srovnaj rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. června 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83, publikovaném pod č. 20/84/I

³⁰ Toto ustanovení bylo vloženo do trestního zákona nově zákonem č. 91/2004 Sb. ze dne 29. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon s účinností od 1. června 2004

alternativní s relevantními omezeními a povinnostmi, ale i dohledem probačního pracovníka (ustanovení § 26a a následující trestního zákona). V rámci tzv. probačního programu by potom mohlo být uloženo násilníkovi absolvovat i příslušný sociální trénink.³¹ Ani tato teoretická možnost daná zákonem však zatím své realizace v praxi nedosáhla. Ze zahraničních zkušeností navíc vyplynulo, že úspěchy takových programů pro pachatele jsou spíše nepatrné.

5.3.3 Trestní právo procesní

V současné době nemá platný český trestní řád téměř žádné prostředky k tomu, aby oběť alespoň v těch nejpalcivějších případech vzdálil z dosahu násilníka. Přitom proces dokazování případů domácího násilí a objasnění skutkového stavu je úkol v praxi nesmírně náročný a zdoluhavý. Velmi často totiž proti sobě stojí pouze výpověď zastrašené oběti, která se obává dalších útoků, proti sebevědomému zapírání agresora. Uplatňování principu presumpce nevinu v těchto případech **paradoxně** směřuje k tomu, že naše **zákony poskytují větší ochranu pachateli než oběti domácího násilí.**

Vlivem nedostatečné informovanosti o předmětné problematice mají složky činné v trestním řízení tendence domácí násilí bagatelizovat a shrnout pod nálepkou řešení běžných domácích neshod byť formou tzv. „italské domácnosti.“

Oproti zahraničí u nás neexistuje ani na policii, soudu, či na státním zastupitelství žádné speciální oddělení zabývající se pouze případy domácího násilí.

Trestní oznámení, k některým otázkám přípravného řízení

Oznamovatelem o podezření ze spáchání trestného činu spadajícího pod některou ze skutkových podstat zahrnujících souhrnně případy domácího násilí může být v souladu s § 158 trestního řádu kdokoli (příbuzný, známý, nutně to tedy nemusí být jeho oběť).

Státní orgány nesou podle § 8 trestního řádu zákonnou povinnost oznámit skutečnosti nasvědčující tomu, že stal trestný čin.

Oznámení musí být v souladu s § 158 odst. 2 trestního řádu přijato vždy, a to kterýmkoliv orgánem policie a státním zástupcem. Nejčastěji bývá podáván na příslušném místním oddělení či útvaru vyšetřování. V této souvislosti musíme zmínit, že způsob podání trestního oznámení na státním zastupitelství se nám v praxi u případů domácího násilí osvědčil podstatně lépe, neboť policie má často sklony oběť ihned tzv. „u dveří“ přesvědčit, že se vlastně o žádný trestný čin nejedná, že to, co ji potkalo, je zcela běžný způsob řešení domácích konfliktů, který si musí vyřešit sama a policii tím vůbec nemá zatěžovat.

³¹ S konkrétními dotazy ohledně tohoto druhu sociálního tréninku je možno obrátit se na Männer gegen Männer - Gewalt, Mühlendamm 66, 22087 Hamburg, tel.: (040) 220 12 77, e-mail.: MgM88Hmb@aol.com

Oznamovatel má v souladu s ustanovením § 158 odst. 2 trestního řádu právo žádat o potvrzení svého oznámení a o to, aby byl **do jednoho měsíce vyrozuměn** o učiněných opatřeních. Policejní orgán, vyšetřovatel a státní zástupce mají podle téhož ustanovení rovněž povinnost oznámení co nejrychleji vyřizovat a **poučit** oznamovatele o odpovědnosti za uvedení vědomě nepravdivých údajů. Ustanovení § 46 trestního řádu navíc ukládá orgánům činným poučit poškozeného o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění, která je však v praxi často opomíjena.

V souladu s ustanovením § 83c trestního řádu je policejní orgán **oprávněn vstoupit do obydlí**, jestliže věc nesnese odkladu, a vstup je tam nezbytný pro ochranu života, zdraví osob nebo ochranu jiných práv a svobod, nebo při odvracení ohrožení veřejné bezpečnosti.

V našem trestním právu dosud neexistuje povinnost policistů (jako je tomu např. v Rakousku) při podezření na případ domácího násilí, a to v intenzitě přestupku či trestného činu, informovat oběť o možnosti kontaktovat neziskové organizace, které si zvolily za cíl právě pomoc obětem těchto trestných činů. Stejně tak u nás chybí právní zakotvení možnosti oběti domácího násilí uchýlit se do azylového domu, je-li ohroženo zdraví, život poškozené nebo jejich dětí. Žádný zákon u nás dosud neřeší ani otázku tolik potřebných azylových domů se skrytou adresou.

Pokud se podezření z trestného činu nepotvrdí, tak státní zástupce nebo policejní orgán v souladu s ustanovením § 159a trestního řádu věc **odloží** usnesením, jestliže není na místě vyřídit věc jinak, což v případech zahrnujících domácí násilí znamená zejména odevzdání věci orgánu příslušnému k projednání přestupku. Usnesení o odložení věci musí být vždy doručeno poškozenému (ustanovení § 159a odst. 5 trestního řádu), oznamovateli se však doručuje jen v tom případě, že o toto požádal v souladu s ustanovením § 158 odst. 2 trestního řádu. Poškozený může proti rozhodnutí o odložení podat ve lhůtě 3 dnů **stížnost** (ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu). **O odevzdání věci orgánu příslušnému k projednání přestupku se však poškozený nevyrozumívá a z toho důvodu ani nemá právo proti tomuto podat stížnost.**

V praxi často dochází k situaci, kdy vyšetřující orgány aplikují velmi zjednodušeně výklad pojmu „**újma na zdraví**“ u trestného činu ublížení na zdraví (ustanovení § 221 trestního zákona) určený však pro soudní praxi tak, že nebyla-li oběti způsobena újma na zdraví, která si vyžádala pracovní neschopnost v minimální délce trvání 7 dnů, nejedná se o trestný čin, ale o přestupek. Tento postup v konečném důsledku nejen, že koliduje se stávající judikaturou k tomuto trestnému činu, která pracovní neschopnost nepovažuje za jediný, ale pouze za jeden z možných předpokladů naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu, ale zejména tím, že o otázce trestnosti jednání v případech podezření ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví rozhoduje již policejní orgán při oznámení nebo v průběhu vyšetřování, a nikoli soud, který je jako jediný k rozhodování o vině a trestu příslušný k rozhodování.³²

Pokud zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala konkrétní osoba, zahájí

³² Podle: Zpráva o stavu lidských práv Rady vlády pro lidská práva za rok 1999 In.: www.vlada.cz

vyšetřovatel neprodleně **trestní stíhání** v souladu s ustanovením § 160 odst. 1 trestního řádu.

Dispoziční oprávnění, právo odepřít výpověď

Z hlediska snahy účinně ochránit oběti domácího násilí prostřednictvím trestněprávních ustanovení sehrává klíčovou roli ustanovení § 163 trestního řádu, podle něhož musí dát poškozená u většiny trestných činů spadajících do úvahy v rámci domácího násilí **souhlas s trestním stíháním pachatele**. Za situace, kdy oběť sdílí s násilníkem společný byt, eventuálně mají společné děti, majetek, či je na něm přímo ekonomicky závislá, je pro násilníka velmi jednoduché přimět ji k rozhodnutí, aby souhlas s jeho trestním stíháním neudělila. Dlužno podotknout, že většina domácích násilníků je pro jednání naplňující skutkovou podstatu některých trestných činů pokrývajících jednání v rámci domácího násilí stíhána na svobodě. Přihlédnout v tomto kontextu musíme navíc k současné právní nemožnosti vykázat násilníka z bytu, který sdílí společně s obětí a dále i k enormní délce, po kterou trvá soudní řízení v ČR. Odepření tohoto souhlasu již nikdy nelze vzít zpět.

Od novely tohoto ustanovení zákonem č. 265/2001 Sb. (s účinností od 1. 1. 2002) platí, že **souhlasu** předmětné kategorie **poškozených není třeba v případě, kdy je z okolností zřejmé, že tento souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností**. Praxe však ukázala, že prokázat okolnosti tísně na straně takového poškozeného je stejně náročné, jako dokázat domácí násilí obecně.

Trestný čin podle § 215a trestního zákona - týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě pod ustanovení § 163 trestního řádu naštěstí pro oběti domácího násilí nespadá.

Pokud oběť domácího násilí souhlas s trestním stíháním agresora neudělí, trestní stíhání není zahájeno a nikdo již dále projevy násilí v tomto konkrétním intimním vztahu nesleduje.

Na oběť domácího násilí je také rovněž velmi často vyvíjen nátlak, a to buď ze strany násilného partnera nebo i ze strany policie, aby proti agresorovi **odmítla vypovídat**. Podle ustanovení § 100 odst. 2 trestního řádu, které koresponduje s čl. 37 odst. 1 Ústavy ČR, má každý právo odepřít svoji výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.

Možnosti krátkodobého omezení osobní svobody agresora, povinnost poučit o nebezpečí v souvislosti s náhlým ocitnutím se obviněného či odsouzeného na svobodě

V trestním řádu nalzáme několik obecně známých možností krátkodobého omezení osobní svobody obviněného, případně podezřelého ze spáchání trestného činu, a tím i ochrany jeho oběti, jako jsou např. institut **zadržení obviněného** policejním orgánem podle § 75 trestního řádu a **zadržení osoby podezřelé** ze spáchání trestného činu podle § 76 trestního řádu, a to podle Listiny základních práv a svobod maximálně na dobu 48 hodin.

Trestní stíhání bývá zahajováno **sdělením obvinění** podezřelému ze spáchání trestného činu.

Obviněný může být stíhán na svobodě, nebo může být vzat do vazby.

Obviněný může být vzat do **vazby** podle § 67 trestního řádu jen z taxativně stanovených důvodů, kam však mimo jiné patří i skutečnost obavy, že obviněný bude v trestné činnosti pokračovat či bude působit na dosud nevyslechnuté svědky, jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání. V naprosté většině případů spadajících pod domácí násilí, však důvody vazby v praxi „nejsou dány“, a to ani v těch nejkřiklavějších případech.

O vazbě rozhoduje v přípravném řízení na návrh státního zástupce soud (ustanovení § 68 trestního řádu).

S účinností od 1. července 2004 byla do našeho trestního řádu zákonem č. 283/2004 Sb.³³ nově implementována **povinnost** orgánů činných v trestním řízení **poučit poškozené či svědky**, kterým hrozí nebezpečí v souvislosti s náhlým ocitnutím se obviněného nebo odsouzeného na svobodě, o možnosti žádat **informace o tom, že obviněný byl z vazby propuštěn nebo z ní uprchl, či že odsouzený byl propuštěn či uprchl z výkonu trestu** (ustanovení § 44a trestního řádu). Až do doby účinnosti tohoto zákona však byly v praxi naprosto běžné případy, kdy oběť domácího násilí byla nucena ihned poté, co se agresor po neavizovaném propuštění např. z vazební věznice zjevil ve dveřích posílen v myšlenkách na pomstu, opustit i s dětmi společný byt.

Postavení poškozeného

Člověku, který se stal obětí některého z trestných činů spadajících pod kategorii domácího násilí, svědčí v trestním řízení postavení **poškozeného**. Poškozený je v trestním řízení podle § 43 a následující trestního řádu definován jako **ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná újma**.

Člověk, který byl domácím násilím takto poškozen má tato práva: činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

Poškozený má též nárok na **náhradu škody** (musí ho však uplatnit a škodu prokázat).

Poškozený má rovněž právo žádat státního zástupce v souladu s ustanovením § 157a trestního řádu kdykoliv o **přezkoumání průtahů v řízení**. Žádost musí být vyřízena neprodleně a žadatel musí být o jejím vyřízení vyrozuměn.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Podle ustanovení § 43 odst. 4 trestního řádu se poškozený může výslovným

³³ Zákon č. 283/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s účinností od 1. 7. 2004

prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, která mu trestní právo jako poškozenému přiznává.

Poškozený se v trestním řízení může dát zastupovat **zmocněncem**, který je za něj oprávněn podávat návrhy, žádosti a stížnosti a dále je oprávněn účastnit se všech úkonů, kterých se může účastnit poškozený (ustanovení § 50 a následující trestního řádu). Podle ustanovení § 45a trestního řádu se veškeré písemnosti určené poškozenému doručují na adresu, kterou poškozený uvede. Má-li zmocněnce, doručuje se pouze jemu, to neplatí jen v tom případě, že je poškozenému zasílána výzva, aby osobně něco vykonal. I toto ustanovení je však v praxi často porušováno, neboť i když oběť uvede adresu, kam jí má být veškerá pošta doručována, doručují jí orgány činné v trestním řízení neustále vytrvale na adresu místa jejího trvalého pobytu, která většinou koresponduje i s adresou agresora.

V praxi je však naprosto běžné, že advokáti oběti domácího násilí žádající o své zastoupení opakovaně odmítají zejména pro značný nepoměr námahy, kterou by museli do této kauzy investovat k výsledku, který by dosáhly, neboť pachatelé těchto trestných činů jsou většinou v intencích trestního práva nepostižitelní. Svoji nemalou roli sehrává také ekonomická nedostatečnost na straně obětí domácího násilí. Většina zmocněnců obětí domácího násilí se proto rekrutuje z řad pracovníků specializovaných nevládních organizací. Výhodou tohoto zastoupení je jejich obeznamenost s problematikou domácího násilí (reakcemi oběti), většinou zde tedy nehrozí, že by takový zmocněnec svým neodborným přístupem sekundárně viktimizoval poškozenou.

Podle ustanovení § 51a trestního řádu může poškozený, který uplatnil v souladu s trestním řádem nárok na náhradu škody trestným činem způsobené, a který prokáže, že nemá dostatek finančních prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce rozhodne na jeho návrh předseda senátu (u řízení na prvním stupni) či soudce (v přípravném řízení), že má nárok na **právní pomoc** poskytovanou **bezplatně** nebo za sníženou odměnu. Tento nárok však nelze uplatnit v případě, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši by bylo toto zastoupení nadbytečné. Tuto pomoc může poskytnout poškozenému výhradně advokát.

Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, státní zástupce podá obžalobu. Musí o tom vyrozumět jak obviněného a jeho obhájce tak i poškozeného (§ 176 odst. 1 trestního řádu).

Poškozený může v souladu s ustanovením § 246 trestního řádu podat odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně toliko do výroku týkajícího se náhrady škody.

Zákonem č. 283/2004 Sb. byla poškozenému (mimo již výše zmiňovanou povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit poškozeného o náhlém ocitnutí se obviněného či odsouzeného na svobodě) nově vložena do rukou i možnost podat **stížnost proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání** (ustanovení § 179g odst. 4 trestního řádu) a proti **rozhodnutí o tom, že se podezřelý během zkušební doby osvědčil** (ustanovení § 179h odst. 4 trestního řádu), tato stížnost má odkladný účinek.

Poslední z novinek posilujících postavení poškozeného zavedená zákonem č. 283/2004 Sb. představuje možnost podle povahy věci a okolností případu rozhodnout na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá

povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti (ustanovení §152a odst. 2 trestního řádu).

5.4 Zákon o poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti

Od počátku roku 1998 mohou oběti násilné trestné činnosti žádat od státu **finanční pomoc**. Tato pomoc spočívá podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti, v aktuálním znění /dále jen „zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem“, v poskytnutí jednorázové peněžité částky určené k překlenutí zhoršené sociální situace, kterou způsobil oběti trestný čin (ustanovení § 2 odst. 3 zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem).

Obětí je podle ustanovení § 2 odst. 2 tohoto zákona míněna fyzická osoba, které v důsledku trestného činu **vznikla škoda na zdraví**. Pomoc se poskytne jen, pokud tato škoda nebyla plně uhrazena pachatelem.

Orgány činné v trestním řízení povinny oběť poučit o podmínkách poskytnutí takové pomoci podle ustanovení § 14 zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem.

Finanční pomoc obětem násilné trestné činnosti se poskytne výhradně tehdy, jestliže bylo o vině pachatele rozhodnuto odsuzujícím rozsudkem nebo byl pachatel rozsudkem pro nepřičetnost zproštěn obžaloby. Pokud však takový rozsudek dosud vydán nebyl nebo pokud ani nebylo zahájeno trestní stíhání proto, že pachatel není znám nebo mu není možné sdělit obvinění, anebo brání-li trestnímu stíhání zákonná překážka, lze tuto pomoc poskytnout jen tehdy, nejsou-li na základě výsledku šetření orgánů činných v trestním řízení důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný čin, v důsledku kterého byla oběti způsobena škoda na zdraví.

Tato pomoc se poskytuje ve formě výplaty paušální částky 25.000,-Kč eventuelně ve výši, která představuje oběti prokázanou ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s léčením, a u osoby pozůstalé po oběti též prokázané náklady spojené s pohřbem a náklady na výživu, avšak snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela.

Pokud bylo o náhradě škody již rozhodnuto pravomocným rozsudkem, je stanovená výše škody závazná i pro vyplacení této pomoci.

Pokud oběť prokáže, že jí vznikla škoda vyšší, než jaká byla podkladem pro poskytnutí pomoci, lze na její žádost poskytnout pomoc opětovně maximálně však do celkové vyplacené částky 150.000,-Kč (ustanovení § 7 odst. 3 a 4 zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem).

Kriterii pro nepřiznání či přiznání méně než žádané výše pomoci jsou hlediska sociální situace oběti a toho, do jaké míry se na vzniku škody spolupodílela a dále zda využila všech zákonných prostředků k uplatnění náhrady škody po pachateli nebo vůči pojišťovně, která je povinna škodu nahradit.

Stran situace obětí domácího násilí jsou důležitá zejména ustanovení o **nemožnosti poskytnout předmětnou pomoc, v případě, že nebyl dán souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu v případě, kdy tento**

souhlas je podmínkou zahájení trestního stíhání nebo pokračování v něm (srovnej ustanovení § 163 trestního řádu), anebo **vzala-li oběť takový souhlas zpět, nebo neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost** zejména tím, že bez zbytečného odkladu nepodala oznámení o trestném činu, v souvislosti s nímž požaduje náhradu škody, **nebo jako svědek v trestním řízení využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli práva odepřít výpověď**. Dále neposkytne stát tuto pomoc rovněž v případě, že celková výše bodového ohodnocení³⁴ za bolest nedosahuje hodnoty alespoň 100 bodů.

Finanční pomoc je přiznávána na podkladě žádosti o poskytnutí pomoci, kterou je třeba podat u ministerstva spravedlnosti **nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě** způsobené trestným činem pod hrozbou zániku práva. Ministerstvo spravedlnosti do 3 měsíců od podání této žádosti požadovanou pomoc buď poskytne nebo sdělí důvody, pro které tuto pomoc poskytnout nelze.

V souladu s ustanovením § 12 odst. 1 zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem **je oběť, které byla tato pomoc poskytnuta, povinna plnění do pěti let vrátit a to až do výše částek, které obdržela jako náhradu škody**. Neuplatní-li stát svůj nárok na navrácení peněžité pomoci do dvou let po uplynutí této lhůty, toto jeho právo zaniká (ustanovení § 12 odst. 2 zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem). Na základě žádosti oběti se Ministerstvo spravedlnosti může vzdát práva na vrácení poskytnuté pomoci, jestliže takový postup odůvodňuje sociální situace oběti, celková výše škody, která jí byla způsobena, a výše náhrady, kterou oběť obdržela.

Domníváme se, že pokud nebude finanční pomoc obětem domácího násilí do zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem přímo včleněna, spadá pod jeho ustanovení jen minimální procento z celkového počtu obětí domácího násilí poškozených některým z trestných činů v jeho rámci.

Obecně však tuto možnost využívá jen velmi málo obětí násilné trestné činnosti. Například ode dne účinnosti předmětného zákona tj. ode dne 1. 1. 1998 do dne 7. 3. 2001 požádalo o tuto pomoc pouze 343 poškozených. Přitom jen za období 1. 1. 2000 až 1. 12. 2000 bylo spácháno celkem 250 vražd a více než 20.000 dalších násilných trestných činů.³⁵ Důvodem tak malého zájmu obětí je podle mého názoru jen velmi chabá informovanost o této možnosti a rovněž absence poučení stran orgánů činných v trestním řízení o tomto.

³⁴ Bodové ohodnocení je stanoveno na pokladě ustanovení § 2 a 3, § 7 odst. 1 a příloh vyhlášky Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 440/2001 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů.

³⁵ Srovnej Vlastní z práva: Oběti domácího násilí nežádají o odškodnění, Právo ze dne 7. 3. 2001

6. lekce

6. Shrnutí poznatků o domácím násilí

- Domácí násilí rovná se zavrženíhodný společenský fenomén, který se zatím vymyká v současnosti možným právním a sociálním řešením. Při řešení jeho následků právní cestou se setkáváme s nepropojeností mezi jednotlivými odvětvími pozitivního práva.
- Mezi specifika domácího násilí patří, že se odehrává beze svědků mezi osobami spojenými intimním vztahem. Domácí násilí podléhá svému vývoji s eskalující tendencí, jedná se o jev vyznačující se dlouhodobostí svého trvání. Pro oběť dlouhodobého intenzivního domácího násilí je téměř nemožné vymanit se z násilného svazku bez pomoci zvenčí.
- Násilí uvnitř rodin a domácností je časté a týká se všech druhů intimních vztahů. Oficiální komplexní údaje o obětech domácího násilí dosud chybí. Z posledního reprezentativního výzkumu prováděného na území ČR vyplynulo, že cca **38 % žen v České republice se stalo někdy v průběhu svého života obětí domácího násilí ze strany svého partnera**. Zkušenost s fyzickou formou domácího násilí potom zmínilo 20 % až 25 % českých žen.
- V právním vědomí české společnosti chybí přesvědčení, že násilí v rodině nebo domácnosti není věcí soukromou, ale že se jedná o společensky zavrženíhodné jednání, které při eskalaci naplňuje skutkovou podstatu některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona.
- Skutečnost, že se otec nezletilých dětí dopouští násilí na jejich matce nenese pro tohoto otce v praxi žádné negativní důsledky při posuzování jeho rodičovských kvalit. Domácí násilí má přitom tendence přenosu z generace na generaci. U dětí svědků domácího násilí navíc vzniká v důsledku tohoto řada závažných psychosomatických problémů.
- V obecné části trestního zákona legislativní vyjádření pojmu násilí obecně i domácího násilí chybí. Ve zvláštní části je násilí definováno vždy ve vztahu ke skutkové podstatě konkrétního trestného činu.
- Zákonem č. 91/2004 Sb. ze dne 29. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon byla **s účinností od 1. června 2004** do trestního zákona vložena nová skutková podstata § 215a „**týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě**“, která pokrývá velkou paletu možného chování v rámci domácího násilí.
- Nezbytnost doplnit trestněprávní úpravu domácího násilí komplexem občanskoprávních ustanovení a posílením postavení policie tak, aby bylo možno efektivně na čas fakticky separovat oběť od násilníka, aniž

by ovšem oběť nebyla nucena opustit své bydliště, je více než evidentní. Tuto právní úpravu přitom má už i Slovenská republika.

- Legislativně je též nutno upravit „utajený pobyt“ a s tím spojený statut azylových domů se skrytou adresou.
- V ČR chybí dostatek zařízení zaměřených na přímou pomoc obětem domácího násilí (azylové domy, poradny atd.). Ochota státu podpořit tyto snahy je mizivá.

V rámci snahy o potlačení domácího násilí chceme, proto docílit:

- posílení právního vědomí společnosti směrem k zavrženíhodnosti a trestuhodnosti násilí v rodině nebo domácnosti
- rozšíření znalostí odborné veřejnosti o problematice domácího násilí
- zajištění právní a sociální pomoci obětem domácího násilí
- zvýšení ochrany nezletilých dětí, které žijí uprostřed domácího násilí a často jsou jeho oznamovateli
- zavedení genderového znaku oběti do statistik orgánů činných v trestním řízení
- důsledné promítnutí pojmu domácího násilí do oblasti občanského, rodinného, sociálního a policejního práva
- občanskoprávní a rodinně-právní „zhojení“ následků domácího násilí, pokud se oběť, nejčastěji matka s nezletilými dětmi odhodlá k rozvodu nebo rozchodu s násilníkem
- ukotvení možnosti „utajeného pobytu“ oběti domácího násilí a s tím spojeného statutu azylových domů se skrytou adresou v zákoně

Prameny a literatura:

- **Baranová, D:** Najdôležitejšie zmeny v právnom poriadku na elimináciu domáceho násillia In: <http://www.feminet.sk/show.stm?x=25412>
- **Baxa, J. a Král, V.:** Domáci násillí a právní možnosti jeho řešení, 2002 In: <http://pravnik.cz/revue/revueclanky/domacinasili021015.html>
- **Blechová, S.:** Poslanci se pohádali o zákon o domácím násillí, pak ho pustili dál, Lidové noviny ze dne 28. 11. 2003, str. 4
- **Bourdieu, P.:** Nadvláda mužů, první vydání, Praha, Univerzita Karlova, Karolinum, 2000
- **Campbell, J.:** Assessing dangerousness: Violence by sexual offenders, batterers, and child abusers, 1 - st edition, London/New Dehli, Thousand Oaks, 1995
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) - Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.)
- **Currie, D.:** The Abusive Husband - An Approach to Intervention, 1 - st edition, Toronto, Clarke Institute of Psychiatry, 1998
- **Čírtková, L.:** Domáci násillí ve faktech a teoriích In: Gender, rovné příležitosti, výzkum, první vydání, Praha, Sociologický ústav, 2002
- **Čírtková, L.:** Domáci násillí – zatím víme více o obětech In: Zpravodaj BkB číslo 2, 2003
- **Čírtková, L.:** Oběti domácího násillí, Psychologie dnes, číslo 1, 2001
- Čo prežívajú a cítia bité ženy (Pro Familia) In: Násillie I, (Pro Familia), prvé vydanie, Bratislava, Aspekt, 1998, str. 133-136
- **Dearing, A.:** Rakouský zákon o domácím násillí a jeho realizace In: Domáci násillí - staré problémy, nová řešení?, Sborník z konference pořádané 26. 11. 2001 v Praze, (Friedrich-Ebert-Stifung, proFem, Rosa), první vydání, Praha, Friedrich-Ebert-Stifung, str. 33
- Declaration on the Elimination of Violence against Women - Deklarace OSN o odstranění násillí na ženách z roku 1993
- Desatero o domácím násillí. Shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro BKB a Philip Morris ČR a.s., (STEM pro BKB a PM ČR), Praha, květen 2001 In: www.bkb.cz
- **Dobash, R. E. a Dobash, R. P.:** Wives: The „appropriate“ Victims of Marital Violence, Victimology - International Journal, 1978, No 2, str. 426
- **Dobash, R. E. a Dobash, R. P.:** The myth of Sexual Symmetry in Marital Violence, Social Problems, 1 -st edition, London, 1992
- **Dobash, R. E. a Dobash, R. P.:** Violence against Wives, 1 -st edition, London, 1979
- Domáci násillí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, Studie Bílého kruhu bezpečí, první vydání, Praha, Bílý kruh bezpečí, o.s., 2002
- Domáci násillí – staré problémy, nová řešení? Sborník příspěvků z konference pořádané organizacemi Friedrich-Ebert-Stifung, proFem a Rosa dne 26. listopadu 2001 v Praze v prostorách Parlamentu ČR, první vydání, Praha, Friedrich-Ebert-Stifung, 2002
- Domáci násillí, záležitost nikoli jen soukromá. Fakta, názor, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků (Koordinační kruh prevence násillí na ženách), první vydání, Praha, 1997, str. 94

- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) 4 z 26. března 1985 o násilí v rodině
- **Egger, R.:** Násilie páchané na ženách – dôsledky na deťoch In: Zborník zo seminára „Deti a násilie“, konaného 16. – 17. 5 1997 v Humennom, prvné vydání, Bratislava, Pro Familia, 1997
- **Egger, R.:** Násilie voči ženám v intímnych vzťahoch, Záznam z workshopu In: Kol. autorů: Násilie II – tematické číslo Aspektu, prvné vydání, Bratislava, 1999, str. 63
- **Fagan, J.:** The Criminalization of Domestic Violence: Premises and Limits, Research Report, 1 -st edition, Washington, National Institute of Justice, 1996
- **Fenyk, J.:** Právní úprava domácího násilí - disproporce mezi úpravou trestního práva hmotného a procesního In: Zpravodaj BkB, 2003, č. 1
- **Fenyk, J.:** Některé úvahy o postizitelnosti domácího násilí, Právní rozhledy, 2002, číslo 12
- **Fenyk, J.:** Právní úprava domácího násilí – disproporce mezi úpravou trestního práva hmotného a procesního, Zpravodaj BkB, 2003, číslo 1
- **Fiala, J. - Korecká, V. a Kurka, V.:** Vlastnictví a nájem bytů, prvné vydání, Praha, Linde Praha, a.s., 2000, str. 146
- Final report of activities of the EG-S-VL (Group of Specialist for combating violence against women), 1 -st edition, Strasbourg, Council of Europe, June 1997
- **Flégl, V.:** Listina práv a svobod v aplikační praxi ČR, prvné vydání, C. H. Beck, Praha, 1997
- **Franková, Z. a Vitoušová, P.:** Postavení obětí domácího násilí v nejširších právních a procesních souvislostech, pro Ministerstvo vnitra ČR – Odbor prevence kriminality zpracoval Bílý kruh bezpečí, prvné vydání, Praha, 2000 In: [www.mvcr](http://www.mvcr.cz/nasili/default.htm) (<http://www.mvcr.cz/nasili/default.htm>)
- **Fröschl, E.:** Vývoj spolkového zákona na ochranu proti násilí v rodině a jeho vliv na osoby postižené násilím In: Domácí násilí - staré problémy, nová řešení? Sborník příspěvků z konference pořádané organizací Friedrich-Ebert-Stiftung, proFem a Rosa dne 26. listopadu 2001 v Praze v prostorách Parlamentu ČR, prvné vydání, Praha, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002, str. 16
- **Gjuričová, Š., Kocourková, J., Koutek, J.:** Podoby násilí v rodině, prvné vydání, Praha, Vyšehrad, 2000
- **Gregorová, Z. a Králíčková, Z.:** Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy, 1998, číslo 5, str. 209-214
- **Hanzová, M. - Nykodým, M. a Kremlíčková, M.:** Práva a povinnosti našich dětí, prvné vydání, Praha, Victoria publishing, Praha, 1995
- **Heise, L. L. - Pintaguy, J. a Germain, A.:** Násilie páchané na ženách, Skrytá ujma na zdraví, Študijný materiál vypracovaný pre Svetovú banku, prvé vydanie, Humenné, Pro Familia, Aspekt, 1998
- **Herman, J. L.:** Aktívne proti mužskému násiliu In: Piata žena, Aspekty násilia páchaného na ženách (Aspekt), prvé vydanie, Bratislava, 2001, str. 124 a násl.
- **Herman, J. L.:** Trauma and Recovery, 1 -st edition, New York, Basic, 1992
- **Holub, M. a kol.:** Občanský zákoník, Komentář, Svazek 1, prvné vydání, Linde Praha a.s., 2002, Praha, str. 44 a násl.

- Hospodářský a sociální výbor OSN: Rámcový model pro legislativu postihující domácí násilí, dokument E/CN, číslo 4/1996
- **Hrušáková M. a kol.:** Zákon o rodině, první vydání, Praha, C.H.Beck, 1998
- **Huňková, M. a Voňková, J.:** Domácí násilí z pohledu práva (Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím), Praha, Justiční akademie, 2004
- **Huňková, M.:** K některým otázkám právního postavení žen v ČR (Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím), disertační práce, Brno, Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra právní teorie, 2003
- **Huňková, M.:** Několik drobných postřehů k problematice domácího násilí z pohledu českého práva, Právo a rodina, 2000, číslo 10 a 11
- **Huňková, M. a Hrubá, K.:** Bytová otázka a oběti domácího násilí, Právo a rodina, 2001, číslo 12, str. 1-6
- **Illigens, G.:** Institucionální reakce na domácí násilí ve Spolkové republice Německo In: Domácí násilí – staré problémy, nová řešení? Sborník příspěvků z konference pořádané organizacemi Friedrich-Ebert-Stiftung, proFem a Rosa dne 26. listopadu 2001 v Praze v prostorách Parlamentu ČR, první vydání, Praha, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002, str. 46 a násl.
- **Jehlička, O. - Švestka, J. a Škárová, M.:** Občanský zákoník, Komentář, 8. vydání, Praha, C. H. Beck, 2003
- **Kaiser, G.:** Kriminologie, první vydání, Praha, C. H. Beck, 1994
- **Kavemann, B.:** Gewalt gegen Männer - ein vernachlässigtes Problem? Vortrag zur Fachveranstaltung der FHVR Berlin 18. 11. 2002 In: www.wibig.uni-osnabrueck.de/
- **Korecká, V.:** Zánik práva společného nájmu manžely – z judikatury Nejvyššího soudu, Soudní rozhledy, 2001, číslo 2, str. 37 a násl.
- **Korf, D.:** Economic Costs of Domestic Violence against Women, 1 -st edition, Utrecht, 1997
- **Koukolík, F. a Drtilová, J.:** Zlo na každý den, první vydání, Praha, Galen, 2001
- Liga lidských práv: Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN: child abuse and neglect), dosud nepublikovaný materiál, 2002
- **Kaufman, J. a Zigler, E.:** Do Abuse Children Become Abusive Parents? In: American Journal of Orthopsychiatry, 1987, No 57, str. 186 - 192
- **Keiser, G.:** Kriminologie, první vydání, Praha, C.H. Beck, 2001
- **Kol. autorů:** Násilie I., první vydání, Bratislava, Aspekt, 1998
- **Kol. autorů:** Právní postavení žen v České republice, Iuridica, 1996, číslo 3 – 4
- **Kuchta, J. a kol.:** Kriminologie, první vydání, Brno, Masarykova univerzita, 1999
- **Kuchta, J.:** Trestní právo hmotné – zvláštní část, druhé přepracované vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1996
- **Lutovský, V. a Zeman, M.:** Vrah policistů z Protivína po ženě nestřílel, Deník Právo ze dne 18. května 2001

- **Magurová, Z.:** Právne aspekty násilia páchaného na ženách In.: Piata žena, Aspekty násilia páchaného na ženách (Aspekt), první vydání, Bratislava, 2001, str. 91-100
- **Martinková, M. a Macháčková, R.:** Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, první vydání, Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000
- **Mazarega, I.:** Láska a manipulace, první vydání, Praha, Portál s.r.o., 2003
- Ministerstvo vnitra SR (ed): Strategia boja proti domacemu násiliu, příručka OSN, prvé vydanie, Bratislava, MV, 1993
- Modelové strategie a praktická opatření vedoucí k eliminaci násilí vůči ženám v oblasti prevence kriminality a soudní spravedlnosti - příloha k Rezoluci Valného shromáždění OSN, č. 52/86, 1997
- **Musil, J., - Kratochvíl, V. - Šámal, P.:** Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, první vydání, Praha, C. H. Beck, 1999
- Nález Ústavního soudu ČR č. 214/1994 Sb., částka 66, str. 2091-2092
- Návrh poslanců V. Holáně, J. Janečka a V. Krásy: sněmovní tisk č. 1185, 3. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 1998 - 2002
- Návrh senátorky J. Seitlové a dalších: senátní tisk č. 337, 3. funkční období Senátu, 2002, www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/018schuz/s01805.htm
- **Neumann, J.:** Základní kriminologické školy a směry, první vydání, Praha, IKSP 1998
- **Novotná, V. - Burdová, E. a Brabenec, F.:** Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář, první vydání, Praha, Linde s.r.o., 2002
- **Novotný, O. – Zapletal, J. a kol.:** Kriminologie, první vydání, Praha, Eurolex Bohemia, 2001
- Pekingská deklarace a Platforma pro akci, které byly přijaty na 4. světové konferenci o ženách v září 1995
- Piata žena, Aspekty násilia páchaného na ženách (Aspekt), první vydání, Bratislava, 2001
- **Pikálková, S.:** Mezinárodní výzkum násilí na ženách: k prvním výsledkům šetření v České republice, interní materiál, Sociologický ústav AV ČR, 2004
- **Piková, P.:** Bezplatná právní pomoc poskytovaná v jednotlivých státech EU, Bulletin advokacie, 2000, číslo 3, str. 43
- Podnět občanského sdružení Bílý kruh bezpečí k zákonodárné iniciativě, podaný u příležitosti Evropského dne obětí 22. února 1997 In: www.bkb.cz
- **Pokorný, M. - Holub, M. a Bičovský, J.:** Společné jmění manželů, první vydání, Praha, Linde Praha a.s., 2000
- Pomoc obětem domácího násilí. Pracovní setkání - 7. 12. 1999 (BKB), první vydání, Praha, 1999
- **Prokop, M. - Huňková, M. - Jelínková, R. a Rezková, A.:** Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, první vydání, Brno, Ekologický právní servis, 2000
- Příprava policistů pro práci s obětí trestného činu (návrh projektového záměru), Policista, 2001, číslo 6, str. 1-6

- **Radford, J.:** Violence against women: Comparative legal study of the situations in Council of Europe Member States, 1 -st edition, Strasbourg, 1998
- **Radvanová, S.:** Stav české rodiny a rodinného práva v současné době, Právní praxe, 1999, číslo 2-3, str. 94-102
- **Radvanová, S. a Zuklínová, M.:** Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva, první vydání, Praha, C. H. Beck, 1999
- **Richter, J.:** Ochrana pokojného stavu, Právní rádce, 1995, číslo 6
- **Rochford, J.:** Sociální péče – Analýza teoretických výkladů domácího násilí, jeho následky na dětech a závěry pro statutární sociální práci, disertační práce, Wawrick, The University of Wawrick, Department of Applied Social Studies, 1999
- Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 31. 10. 1995, sp. zn. 7 Co 1834/95 In: Soudní rozhledy, 1996, číslo 1, str. 2
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2000, sp. zn. 22 Cdo 740/99
- Rozsudek NS ČR ze dne 30. 9. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1980/97 In: Soudní judikatura 2000, číslo 4, str. 127
- Rozsudek NS ČR ze dne 26. 4. 2001, sp. zn. 26 Cdo 643/2001 In: Bulletin advokacie 2001, číslo 8, str. 63
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 1. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1684/97 In: www.nsoud.cz
- **Rýdl, J.:** Vdovy, MF dnes - ze dne 26. května 2001, str. IV přílohy Víkend
- **Schechter, S.:** Women and Male Violence, 1 -st edition, Boston, South End Press, 1992
- **Schneider, H. J.:** Kriminologie der Gewalt, 1 -st edition, Leipzig - Stuttgart, Hirzel Verlag, 1994
- **Sopková, E.:** Násilie páchané na ženách v intímnych vzťahoch - situácia na Slovensku In: Ochrana obete v domácom násilí, Zborník príspevkov národnej konferencie, konanej v dňoch 15. - 16. Apríla 1999 v Bratislave, prvé vydanie, Bratislava, Národné centrum pre rovnoprávnosť žien a mužov, 1999, str. 24
- Správa PZ MV SR o bezpečnostnej situácii v SR In: Magurová, Z. a Farkašová, K.: Dôvodová správa k novele zákona – všeobecná časť, Aliancia žien Slovenska, 2001
- Stanovisko kolegia NS ČSR ze dne 10. 6. 1982, sp. zn. Cpj 163/8 In: Sbírka rozhodnutí a nálezů NS pod číslem R 34/1982
- Stanovisko NS ČSSR ze dne 31. 10. 1985, sp. zn. Tpjf 24/85 In: Sbírka soudních rozhodnutí ročník 86, pod č. 16, sešit č. 4 – 5, str. 161
- Statistics Canada: Conjugal violence against Women Survey, Cat. No 11-001 E, 1993
- Statistika Informačního a poradenského centra ROSA za rok 2000 In: Výroční zpráva občanského sdružení Elektra za rok 2000
- Statistické údaje o klientech BKB - domácí násilí (Pro IKSP zpracoval BKB), Praha, květen 2001
- Strategies For Confronting Domestic Violence - A Resource Manual (United Nations Office at Vienna, Centre for Social Development and Humanitar Affairs), 1 -st edition, New York, United Nations, 1993
- Strategia boja proti domácímu násilí (OSN) New York, OSN, 1993

- **Šámal, P. - Pury, F. a Rizman, S.:** Trestní zákon Komentář, čtvrté vydání, C. H. Beck, Praha 2001
- **Šmolka, P. a kol.:** Když vás trápí někdo blízký, první vydání, Praha, Hestia 1991
- **Šmolka, P.:** Konstruktivní agrese jako součást manželství In: Domácí násilí záležitost nikoli soukromá. Fakta, názory, právo., první vydání, Praha, Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997, str. 31
- **Tošnerová, T.:** Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele. Ambulance pro poruchy paměti, první vydání, Praha, FNKV Praha, 2000
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7.2.2001, sp.zn. 5 Tz 20/2001
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v aktuálním znění
- Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., ze dne 9. ledna 1991, kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon, v aktuálním znění
- **Vaničková, E.:** Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, první vydání, Praha, Univerzita Karlova 1995
- **Vitoušová, P.:** Znaky a tendence domácího násilí v ČR. Aktualizace dotazníkového šetření od dubna 1999 do února 2001. Tiskový servis Odboru prevence kriminality MV ČR, Praha, výběr – červenec 2001
- **Vitoušová, P.:** Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích - poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR, Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách, první vydání, Praha, Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997
- Vlastní zpráva: Oběti domácího násilí nežádají odškodnění, Právo ze dne 7. 3. 2001, str. 6
- **Voňková, J. a Huňková, M.:** Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, první vydání, Praha, proFem, 2004
- **Voňková, J. - Huňková, M. a Čacká-Pavlíková, I.:** Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva - studie (proFem o.p.s.), Praha, proFem o.p.s. - projekt AdvoCats for Women, 2002 In: www.profem.cz
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 440/2001 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, v aktuálním znění
- Výzkum obětí trestného činu v České republice (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), první vydání, Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999
- **Winterová, A. a kol.:** Civilní právo procesní, první vydání, Praha, Linde, 1999
- www.bkb.cz
- www.domacinasili.cz
- www.mvcr.cz
- www.stopnasili.cz
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v aktuálním znění
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v aktuálním znění
- Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v aktuálním znění

- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), v aktuálním znění
- Zákon č. 283/1991 Sb., zákon o policii, v aktuálním znění
- Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti, v aktuálním znění
- Zákon č. 200/1999 Sb., o přestupcích, v aktuálním znění
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v aktuálním znění
- Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v aktuálním znění
- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), v aktuálním znění
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v aktuálním znění
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v aktuálním znění
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v aktuálním znění
- Zákon č. 265/2001 Sb., ze dne 29. června 2001, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
- Zákon č. 283/2004 Sb. ze dne 8. dubna 2004, kterým se s účinností od 1. července 2004 mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
- Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, v aktuálním znění
- Zákon 759. Spolkový zákon: Spolkový zákon o ochraně před násilím v rodině GeSchG, č: GP XX RV 252 AB 407 S.47.BR“5300 AB 5311 S 619, ze dne 30. prosince 1996
- Zákon o bezpečnostní policii - SPG, BGBl. č. 566/1991 ve znění BGBl. I č. 146/1999
- Zákon o ochraně rodiny (č. zákona 4320), přijatý dne 14. 1. 1999 (Turecko) – překlad – materiál AdvoCats for Women
- Zákon - EO - RGBl. č. 79/1896 ve znění BGBl. I č. 147/1999
- **Zapletal, J.:** Kriminologické aspekty „domácího násilí“, Kriminalistika, 1997, číslo 4, str. 318 – 325
- **Zegidis, B. L.:** Násilí v rodinách: Výsledky současného výzkumu a praktické problémy, Community Mental Health Journal, No. 6, 1992
- Zhodnocení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 1977, sp. zn. Cpj 36/77
In: www.nsoud.cz
- Zpráva o stavu domácího násilí, Dneska Tě ještě nezabiju! (Nadace Rosa), první vydání, Praha, Nadace Rosa, 1997
- Zpráva o stavu lidských práv Rady vlády pro lidská práva za rok 1999
In: www.vlada.cz

